

מולד המרכז להתחדשות הדמוקרטיה

ביטחון במציאות של שתי מדינות

נובמבר 2020

ביטחון במציאות של שתי מדינות

כל הזכויות שמורות למולד -
המרכז להתחדשות הדמוקרטיה בע"מ (חל"צ)
info@molad.org
נובמבר 2020

מחקר וכתיבה: ד"ר עומר עינב
הנחייה: ד"ר אבנר ענבר ופרופ' אסף שרון
עריכה: יונתן לוי

אנו מבקשים להודות לשורת המומחיות והמומחים שהתראיינו למחקר זה. תודתנו גם לאבישי בן ששון-גורדיס וש"י אגמון על הערותיהם הנבונות.

על-מנת להציג בפני הקוראים טקסט בהיר ונוח לקריאה ככל האפשר, בחרנו להפנות למקורות השונים באמצעות קישורים. רשימת המקורות הענפה, שעליה מבוססים כל הנחונים והטיעונים המובאים במחקר, מוצגת במלואה בסוף המסמך.

פרסום זה הופק בסיוע כספי של האיחוד האירופי. התוכן הינו באחריות בלעדית של מולד ואינו משקף בהכרח את עמדות האיחוד האירופי.

This project is co-funded by
the European Union

 **HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG**
TEL AVIV

תוכן עניינים

5	מבוא: חששות ביטחוניים כגורם מרכזי להתנגדות להסדר מדיני
12	1. אשליית הסטטוס-קוו
14	2. סקירה כללית של מסגרת סידורי הביטחון
18	3. שאלת המפתח: עד כמה אפשר לסמוך על הפלסטינים?
26	4. איומים אפשריים ודרכי ההתמודדות עמם
35	5. מיתוס התרומה הביטחונית של ההתנחלויות
38	6. התרומה של הסדר מדיני עם הפלסטינים לביטחון ישראל
40	7. סיכום
43	מקורות

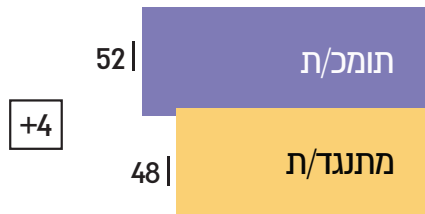
מבוא:

חששות ביטחוניים כגורם מרכזי להתנגדות להסדר מדיני

מראשיתו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני לפני יותר ממאה שנה, נוסחו ונוסו מגוון פתרונות אפשריים לסימו – כולם ללא הצלחה. מכל אלה, הפתרון היחיד המתאפיין במידה גבוהה של פירוט, בהירות וישימות הוא זה שמציע לחלק את הארץ בין שני העמים המתגוררים בה במסגרת של שתי מדינות – האחת יהודית והשנייה פלסטינית. זהו גם הפתרון היחיד שמוסכם על הקהילה הבינלאומית ושנדון ברצינות בכל סבבי המשא ומתן בין ישראל לפלסטינים. בעשור האחרון נרשמה אמנם עלייה מסוימת בכופולריות של רעיונות מתחרים – שאת כולם ניתן לסווג תחת קטגוריית המדינה האחת – אלא שאף אחד מהם לא הגיע לרמת הבשלות והפירוט של פתרון שתי המדינות. חשוב מכך, אף אחת מתוכניות המדינה האחת אינה נותנת מענה לבעיה שביסוד הסכסוך הישראלי-פלסטיני: שני עמים המסוכסכים זה עם זה ושואפים כל אחד להגדרה עצמית, תובעים בעלות על אותו חבל ארץ. גם הסכמי הנורמליזציה האחרונים עם מדינות ערביות, למרות הפיתוי לראות בהם נוסחת פלא שבכוחה להפיג את הסכסוך, אינם משנים את המציאות הבסיסית הזו.

המרכזיות של פתרון שתי המדינות באה לידי ביטוי בעמדות של הציבור הישראלי, שרובו ממשיך לתמוך בחלוקת הארץ כאפשרות המועדפת עליו מכל החלופות הקיימות. זוהי התמונה העולה פעם אחר פעם, כבר עשרות שנים, מסקרי דעת קהל המתקיימים בישראל. אלה גם הממצאים של סקר מקיף, בהשתתפות יותר מאלף ישראלים, שנערך במאי 2020 עבור מרכז מולד. דוגמאות עדכניות נוספות הן "מדד הביטחון הלאומי" של המכון למחקרי ביטחון לאומי ו"משאל עמים" של המכון הישראלי לדמוקרטיה ומכון PSR הפלסטיני. סקרים אלה ורבים אחרים מראים כי יותר ממחצית מאזרחי ישראל תומכים בפתרון שתי המדינות במסגרת הסכם. בעשור האחרון, על רקע הקיפאון המדיני מול הפלסטינים והתרחקותן של ממשלות ישראל מתמיכה בהסדר, חלה שחיקה בשיעור הישראלים התומכים בחלוקת הארץ – ואף על פי כן, זוהי עדיין החלופה המועדפת על רוב אזרחי ישראל בפער גדול מכל מתחרותיה.

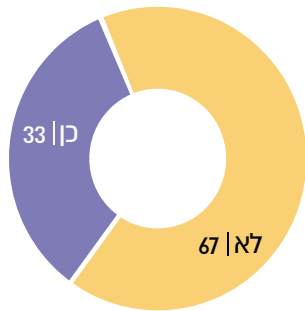
הרוב תומך בפתרון שתי המדינות אך אינו מאמין כי הפתרון בר השגה בעתיד הנראה לעין

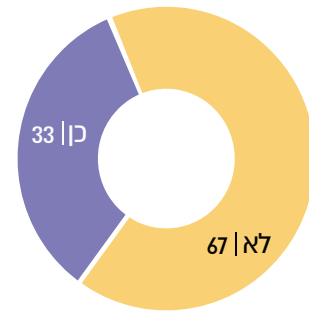
האם הייתם תומכים בהסכם קבע בין ממשלת ישראל לבין הרשות הפלסטינית הכוללת את הפרטים הבאים:

- שני הצדדים מצהירים על סיום רשמי לאיבה ולעימות האלים.
- מדינה פלסטינית מפורזת לצד ישראל על בסיס גבולות 1967 עם חילופי שטח מסויימים המאפשרים לרוב המתיישבים היהודים להישאר בישראל.
- בירה פלסטינית בשכונות הערביות במזרח ירושלים.

האם יהיה לדעתך פתרון שתי מדינות שבמסגרתו תקום מדינה פלסטינית לצד מדינת ישראל ב-20-10 השנים הבאות?

לדעתך, האם את/ה חושב/ת שהישראלים והפלסטינים יגיעו בסופו של דבר להסכמה על סיום הסכסוך?

לצד הרוב התומך באופן עקרוני בפתרון שתי המדינות, ניכרת בסקרים מגמה עקבית נוספת: חוסר אמון הולך וגובר ביכולת לממש את הפתרון הזה בפועל. מבין המשיבים על הסקר, 52 אחוז תומכים בפתרון שתי המדינות, אולם רק 33 אחוז מהמשיבים על הסקר סבורים שהוא בר-השגה בעתיד הנראה לעין. אלה הם מי שאנו מכנים "הספקנים" ביחס לשתי מדינות. לא קשה לשער מהם הגורמים לכך – מעליית חמאס בעזה, דרך חוסר היציבות בעולם הערבי ועד הנתק המתמשך בין ההנהגה הישראלית והפלסטינית (בעוד היחסים עם מדינות ערב מתחממים ומתמסדים). סקר מולד וסקרים אחרים מהשנים האחרונות מלמדים כי הציבור הישראלי סבור שקיימים שלושה מכשולים מרכזיים העומדים בפני מימוש פתרון שתי המדינות: היעדר פרטנר פלסטיני; חוסר היכולת לפנות את ההתנחלויות; והסיכון הביטחוני הטמון בנסיגה מהגדה המערבית. על-פי סקר מולד, כ-44 אחוז מהישראלים סבורים כי המכשול המרכזי העומד בפני הגעה להסדר קשור בהיעדר פרטנר פלסטיני, בעוד ש-25 אחוז סבורים שמדובר בהיבטים המתקשרים לסוגייה הביטחונית. כפי שנראה בהמשך, קיימת זיקה הדוקה בין

היעדר האמון בפלסטינים הוא הגורם המניע את הספקנות בפתרון שתי המדינות

מה הם לדעתך המכשולים העיקריים להשגת פתרון? | מכשול עיקרי | מכשול

שני גורמים אלו. בכל מקרה, תפיסה זו משותפת במידה רבה גם לתומכים וגם למתנגדים של פתרון שתי המדינות.

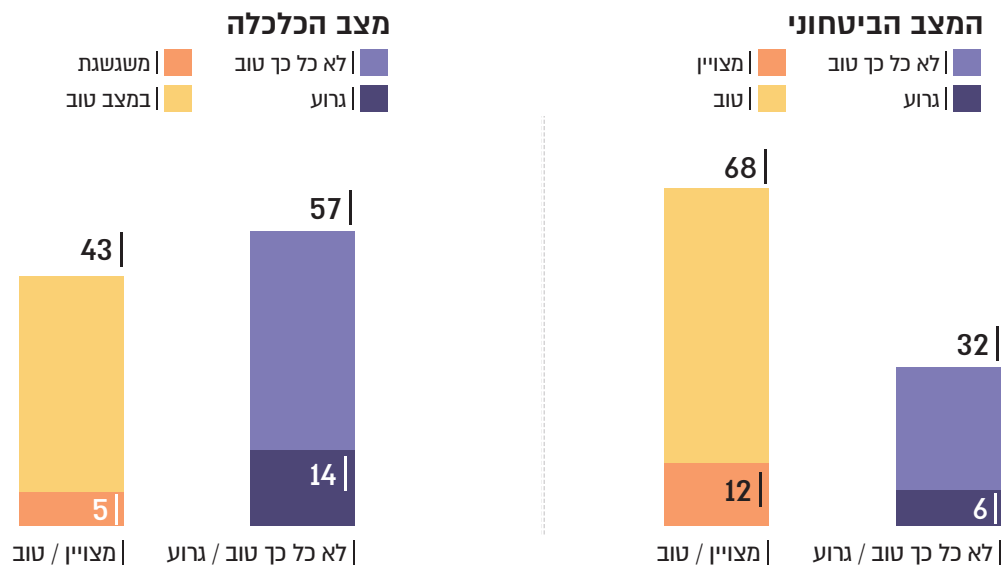
המסמך שלפניכם מתמקד במכשול השלישי – הביטחוני – ובוחן את הטענה הרווחת במערכת הפוליטית ובדעת הקהל ולפיה הקמת מדינה פלסטינית מסכנת את ביטחון ישראל.

ביטחון הוא, כמובן, מונח מפתח בתודעה הישראלית, שהתעצבה בעשרות שנים של סכסוך ואלימות. כך היה לפני הקמת המדינה, כך היה במהלך הקמתה – ואלה הם פני הדברים גם היום, אחרי יותר משבעים שנה. הדיון הביטחוני עדיין מעצב את דעת הקהל בישראל, מגדיר את החלוקה בין המחנות הפוליטיים ונמצא בלב סדר היום הציבורי. בהקשר זה חשוב לציין כי כשאנשים דנים ב"ביטחון" הם אינם מדברים רק על הביטחון הקשיח, המוחשי והמדידי – כלומר, ההגנה הפיזית שהמדינה מספקת לאזרחיה – אלא גם על תחושת הביטחון האישית והלאומית. דהיינו, על משתנים סובייקטיביים בהרבה מנתונים סטטיסטיים לגבי מספרי הרוגים וכצדדים.

לאורך העשור האחרון המציאות הישראלית התאפיינה ברמה גבוהה יחסית של ביטחון אישי ולאומי. בגדה המערבית צה"ל ושב"כ מסכלים טרור ביעילות תוך שיתוף פעולה עם מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית. בזירה הצפונית נשמרת ההרתעה מול חזבאללה, משטר אסד ואיראן – וישראל נהנית

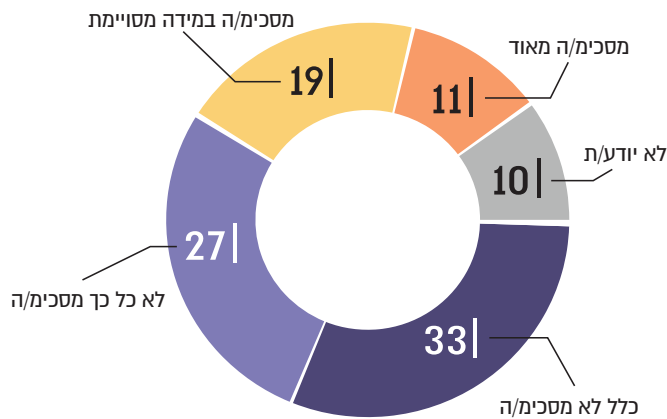
מחופש פעולה רב במסגרת המערכה בין המלחמות (מב"מ) שהיא מנהלת לשמירה על עליונותה הטכנולוגית והמודיעינית. הטלטלה האזורית הביאה להידוק היחסים הביטחוניים עם מצרים וירדן ולשמירה על שקט כמעט מוחלט בגבולות עמן, ובימים אלה אף מתפתחים ומעמיקים הקשרים הרשמיים והבלתי-רשמיים בין ישראל למדינות ערביות. ההסכמים המדיניים עם איחוד האמירויות הערביות, בחריין וסודן מצביעים על פריצת דרך ביחסים הגלויים של ישראל עם העולם הערבי. ברצועת עזה, למרות התפרצויות חוזרות ונשנות של עימותים עם חמאס ומציאות החיים הבלתי-נסבלת של תושבי הרצועה, נשמר השקט לתקופות ארוכות בחסות הסדרות חוזרות ונשנות. תמונת המצב הכללית הזו באה לידי ביטוי ברור בסקר מולד: 68 אחוז מהנשאלים הביעו שביעות רצון מהמצב הביטחוני, לעומת 43 אחוז בלבד שהביעו שביעות רצון מהמצב הכלכלי.

שביעות רצון מהמצב הביטחוני ואכזבה מהמצב הכלכלי

לאור הנתונים האלה, אפשר היה לשער כי נחה דעתם של הישראלים גם מהמצב בזירה הפלסטינית ושרובם מעדיפים להמשיך במדיניות "ניהול הסכסוך" ואינם מעוניינים לחפש דרכים לסיים אותו. אבל זה לא המצב. כשמתתפי הסקר נשאלו אם הם מסכימים עם המשפט "אני מעדיף את הסטטוס-קוו עם הפלסטינים על פני כל יוזמת שלום חדשה", 30 אחוז בלבד תמכו בהצהרה ורק 11 אחוז הסכימו איתה מאוד.

למרות ההספקות ביחס להתכנות פתרון שתי המדינות, רוב הציבור אינו מרוצה המצב הקיים

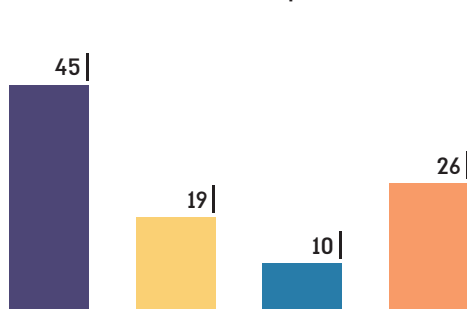
האם את/ה מסכימ/ה עם המשפט הבא:
אני מעדיפ/ה את המצב הקיים
עם הפלסטינים במקום כל יוזמה
חדשה לשלום

פתרון שתי המדינות נותר האופציה המועדפת על הציבור

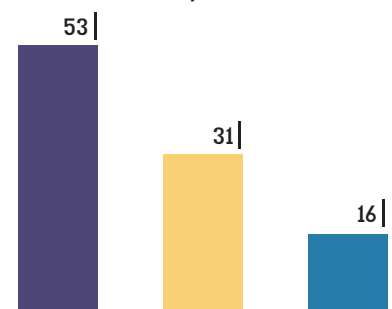
בכל מה שנוגע למציאת פתרון שיסיים את הסכסוך הישראלי-פלסטיני, אילו מן ההצהרות הבאות קרובה ביותר לנקודת מבטך גם אם אף אחת מההצהרות אינן מתאימות לך בצורה מדוייקת?

כולל אופציית שימור המצב הקיים

ללא אופציית שימור המצב הקיים

כשמול הסטטוס-קוו הוצבו אפשרויות ממשיות אחרות, התמיכה בשימורו פחתה עוד יותר. באחת משאלות הסקר הוצגו בפני הנשאלים ארבע אפשרויות ביחס להמשך הסכסוך: שתי מדינות, מדינה אחת ללא זכות הצבעה לפלסטינים, מדינה אחת עם זכות הצבעה שווה לפלסטינים או שימור הסטטוס-קוו. רק 26 אחוז מהנשאלים תמכו בשימור הסטטוס-קוו לעומת 45 אחוז שתמכו בפתרון שתי המדינות (19 אחוז נוספים הביעו תמיכה במדינה אחת ללא זכות הצבעה לפלסטינים, ו-10 אחוז תמכו בהקמת מדינה אחת עם זכות הצבעה לפלסטינים). כשהוסרה אופציית הסטטוס-קוו, רוב של 53 אחוז מהנשאלים תמכו בפתרון שתי המדינות, לעומת 31 אחוזי תמיכה במדינה אחת ללא זכות הצבעה לפלסטינים ו-16 אחוזי תמיכה במדינה אחת עם זכות הצבעה לפלסטינים.

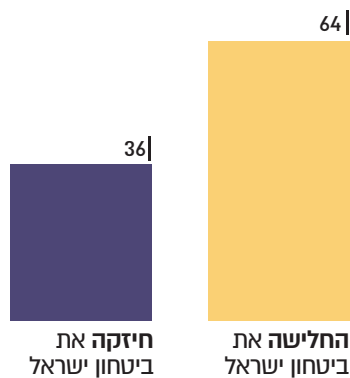
איך ניתן להסביר את הממצאים? ייתכן כי ישראלים רבים מבינים כי בכל הקשור לסכסוך הישראלי-פלסטיני, הסטטוס-קוו אינו אלא אשליה: המציאות במזרח התיכון לא קופאת על שמריה, ותהליכי עומק ממשיכים להתרחש מתחת לפני השטח, גם אם אין להם ביטוי מוחשי כרגע. זהו גם הקונצנזוס המקצועי השורר בקרב בכירי מערכת הביטחון לשעבר שרואיינו למחקר זה. עמדתם היא כי השקט היחסי בגדה המערבית אינו בר-קיימא, כל עוד ישראל ממשיכה לשלוט באמצעים צבאיים על אוכלוסייה אזרחית: במוקדם או במאוחר עתידה להתפרץ בשטחים אלימות בסדר הגודל המוכר לנו מהעבר ואף גרוע מכך. בראיונות רבים עלה גם החשש כי הפלסטינים יוותרו בעתיד הקרוב על שאיפתם ארוכת השנים להקמת מדינה עצמאית – ויחזרו במקום זאת להקים מדינה אחת בין הים לנהר בעלת רוב לא-יהודי.

המגמה הכפולה – מצד אחד תמיכה עקרונית בחלוקת הארץ, מצד שני חששות כבדים בנוגע להשלכותיה הביטחוניות – באה לידי ביטוי בחלק של הסקר המתמקד ברצועת עזה. כצפוי, 64 אחוז הסכימו עם הקביעה שמצבה הביטחוני של ישראל הידרדר בעקבות ההתנתקות (עמדה שמקודמת באגרסיביות על ידי כלי התקשורת המרכזיים בישראל). אולם בה בעת, 74 אחוז מהנשאלים הצהירו שאינם מעוניינים שישראל תחזור לרצועה ותקים מחדש התנחלויות בשטחה. כך, למרות השתרשותו של המיתוס על נזקי ההתנתקות, רובם המכריע של הישראלים לא מעוניינים לשוב לעזה. ואכן, לאמיתו של דבר, מצבה הביטחוני של ישראל לא הורע עקב ההתנתקות, כפי שמראה בבירור מחקר של מרכז מולד על [המאזן האסטרטגי של נסיגת ישראל מרצועת עזה](#). זוהי דוגמה נוספת לכך שהוויכוח הביטחוני בישראל מבוסס פעמים רבות על דיסאינפורמציה והנחות שגויות או חסרות.

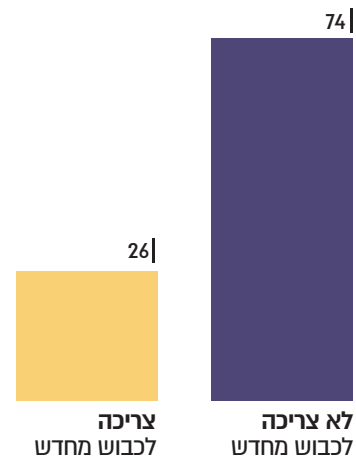
על-מנת לקיים דיון ציבורי מושכל, מאוזן ונאמן למציאות יש להציג במלואם את השיקולים, המשמעויות וההשלכות הביטחוניות של חלופות מדיניות שונות הנוגעות לסכסוך. זוהי מטרתו של המחקר שלפניכם. המחקר פורש את התמונה הביטחונית המלאה הנגזרת ממציאות של שתי מדינות, שנשענת על הסכם מדיני בין ישראל לפלסטינים ומגובה בערבויות מצד גורמים בינלאומיים. הניתוח מתבסס על ראיונות

מאמינים שההתנקות הזיקה ביטחונית אבל לא רוצים לחזור לרצועת עזה

האם אתה חושב שההתנתקות חיזקה או החלישה את ביטחונה של מדינת ישראל?

האם את/ה חושב/ת שישראל צריכה לכבוש מחדש את עזה ולהקים מחדש את ההתנחלויות?

עם בכירים לשעבר במערכת הביטחון ועם מומחים בנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני המגיעים ממגוון דיסציפלינות; על החומרים הקיימים מסבבי המשא ומתן השונים שהתנהלו בשלושת העשורים האחרונים ומיזמות מדיניות של ארגונים אזרחיים; וכן על עשרות מחקרים אקדמיים ולא-אקדמיים, מאמרים וראיונות.

משלל המקורות הללו עולה מסקנה ברורה: לא זאת בלבד ששיקולים ביטחוניים אינם מציבים מכשול בפני יישום פתרון שתי המדינות, אלא שקיים יסוד סביר להניח כי מצבה הביטחוני והאסטרטגי של ישראל ישתפר משמעותית אם תקום לצדה מדינה פלסטינית במסגרת הסכם.

מדינה פלסטינית לא תקום בעתיד הנראה לעין, כפי שברור לנו ולקוראי מחקר זה. המטרה אינה לשכנע אחרת או להתכחש למציאות הנוכחית. אלא שלפי הבנתנו, מכיוון שזהו עדיין הנתב הנכון ביותר עבור ישראל, שישוב להיות כזה במוקדם או במאוחר, נכון לעסוק בו. וכשזה יקרה, חיוני להבין שהתפיסה לפיה שתי מדינות תבאנה מצב ביטחוני גרוע עבור ישראל, לעומת המצב הנוכחי - שגויה ובלתי-מבוססת. נכון להסיר טיעון זה מהשולחן כבר כעת כנימוק נגד שתי מדינות.

1. אשליית הסטטוס-קוו

משנתן ומורשתן המדינית של ממשלות ישראל בעשור האחרון היא מדיניות "ניהול הסכסוך", שאותה מקובל לפרש גם כשימור הסטטוס-קוו. תפיסה זו מבוססת על ההנחה כי הסכסוך בין ישראל לפלסטינים אינו פתיר, ולכן המירב שניתן לעשות זה לשמר את המצב הקיים. מדי פעם יפרצו סבבי אלימות בין הצדדים, אבל זהו מחיר שכדאי לשלם מאחר שכל האלטרנטיבות גרועות בהרבה. על-מנת לנהל את הסכסוך הישראלי-פלסטיני לאורך זמן, יש להימנע ממהלכים דרמטיים מכל סוג – בין אם מדובר בהידרדרות לאינתיפאדה מחד או בחתימה על הסכם מדיני מאידך.

כל בכירי מערכת הביטחון
לשעבר שרואיינו למחקר זה
סבורים כי השקט היחסי השורר
בשנים האחרונות הוא אשליה
מוגבלת בזמן, שסופה להתנפץ
בהתפרצות אלימה רחבת היקף

הסכנה הגדולה ביותר שנשקפת לישראל ממדיניות ניהול הסכסוך היא הצלחתה. זאת משום שהצלחה כזו בהכרח מוגבלת בזמן ומטפחת את הרושם המוטעה כי ניתן לשמר את המצב הנוכחי בטווח הארוך. בפועל, הסטטוס-קוו הוא אשליה הרת אסון עבור מדינת ישראל, וניהול הסכסוך הוא בסך הכל שם אחר למשיכת זמן. כל המומחים שרואיינו למחקר זה – כולל שורה של בכירים לשעבר במערכת הביטחון – סבורים עד האחרון שבהם כי השקט היחסי שממנו ישראל נהנית בשנים האחרונות הוא אשליה מוגבלת בזמן, שסופה להתנפץ בהתפרצות אלימה רחבת היקף. בראיון באוקטובר 2020 ל"ידיעות אחרונות" עם פרישתו מתפקידו, אמר ראש חטיבת המחקר היוצא, תא"ל דרור שלום: "הבעיה הפלסטינית מונחת כאן לפתחנו כפצצה מתקתקת. זה לא משהו שיקרה מחר בבוקר. אבל התפרקות שם אפשרית ביום שאחרי אבו-מאזן, ואסור להתעלם מזה. זה אתגר כלכלי, אזרחי ומשילותי שם... חיזוק הרשות הפלסטינית הוא אינטרס ביטחוני-ישראלי... אסור לחשוב

ככל שהקמת המדינה הפלסטינית
מתרחקת, מתעצמים האיומים
הנשקפים לרשות הפלסטינית מצד
גורמים אחרים, ובראשם חמאס,
שיציעו דרך אחרת להתמודדות עם
ישראל: חזרה למעגל האלימות

שהעולם הערבי פתאום מתעלם מהבעיה הפלסטינית. הבעיה הפלסטינית היא המכנה המשותף הנמוך של כל העולם הערבי, ובסופו של דבר הסכמי הנורמליזציה האלה [עם איחוד האמירויות הערביות, בחריין וסודן] נחתמו כי הסיפוח נדחה." לתחזית קודרת זו שותפים גם רבים ממתנגדי פתרון שתי המדינות.

בעשור האחרון התלכדו מספר גורמים שהביאו לרגיעה יחסית בגדה המערבית. הדיכוי הקשה והאפקטיבי של

האינתיפאדה השנייה לצד ההתפתחויות במדינות האזור מאז ימי "האביב הערבי", הביאו פלסטינים רבים למסקנה שלעת עתה נכון להימנע מחידוש העימות עם ישראל. אבל ארוכה ככל שתהיה, תקופת הפוגה זו היא תולדה של מציאות זמנית שתסתיים במוקדם או במאוחר. זאת משום שדבר אחד לא השתנה במהלך תקופת השקט: מדינת ישראל עדיין שולטת באופן צבאי במיליוני בני-אדם חסרי זכויות בסיסיות בעלי שאיפות לאומיות. כל בחינה היסטורית, אפילו של מאה השנים האחרונות בלבד, מלמדת באופן חד-משמעי כי עמים וקהילות לא נותרים לאורך זמן תחת כיבוש צבאי בלי לנסות להשתחרר ממנו. לדעת המומחים שהתראיינו למחקר זה, הדבר תקף על אחת כמה וכמה למקרה הישראלי-הפלסטיני. מכאן יוצא שהשאלה היחידה העומדת בפנינו היא לא האם – אלא מתי – תתחדש האלימות.

כל בחינה היסטורית, אפילו של
מאה השנים האחרונות בלבד,
מלמדת באופן חד-משמעי כי עמים
וקהילות לא נותרים לאורך זמן תחת
כיבוש צבאי בלי לנסות להשתחרר
ממנו

ככל שישראל מושכת זמן, כך היא מסתכנת באובדן ההישגים שכן הצליחה לצבור בתקופת הפוגה. חיזוק מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית ושיתוף הפעולה הפורה עמם מתקיים על בסיס התקווה הפלסטינית להקמת מדינה עצמאית בעתיד הקרוב. ככל שיעד זה מתרחק, מתעצמים האיומים הנשקפים לרשות הפלסטינית מצד גורמים אחרים, ובראשם חמאס, שיציעו דרך אחרת להתמודדות עם ישראל: חזרה למעגל האלימות. לפיכך, הבחירה של ישראל בהמשך ניהול הסכסוך היא בגדר דחיית הקץ והזמנת סבבי אלימות נוספים. "שימור הסטטוס-קוו" הוא לא יותר ממנגנון השהיה.

2. סקירה כללית של מסגרת סידורי הביטחון

העשור האחרון, ובפרט המחצית השנייה שלו, התאפיינו בנתק מדיני כמעט מוחלט בין ישראל לרשות הפלסטינית, ובהרעה דרמטית של היחסים בין ארצות הברית לרשות הפלסטינית. תכנית המאה שברה במובן מסוים פרדיגמות קיימות. יחד עם זאת, כשמשרטטים מציאות של שתי מדינות כפי שהותוותה בדיאלוג ישראלי-פלסטיני-אמריקאי יש לשוב לעקרונות מוסכמים שהתעצבו לאורך שני עשורים של תהליך מדיני.

במהלך השנים התקיימו מגעים רשמיים ובלתי-רשמיים בין גורמים ישראליים ופלסטינים, במעורבות אמריקאית ובינלאומית, במספר סבבים ויזמות. חלק מסבבי ההידברות כללו דיון מפורט בסידורי הביטחון שייכללו בהסכם העתידי בין הצדדים. המתווים הביטחוניים אמנם לא זהים לחלוטין אחד לשני, ומעולם לא הושגה הסכמה מוחלטת על כל הפרטים – אבל במהלך השנים התגבשה מסגרת תפיסתית ומעשית שיכולה לשמש כבסיס לדיון, משום שעיקריה מקובלים הן על ישראל והן על הפלסטינים.

אלה הם, באופן סכמטי ותמציתי, המרכיבים הביטחוניים שכל הסדר מדיני צפוי לכלול. זאת, בהתבסס על סבבי משא ומתן קודמים שתכליתם הייתה הקמת מדינה פלסטינית ושהיו שותפים להם ישראל, הרשות הפלסטינית, ארצות הברית וגורמים בינלאומיים נוספים:

א. מדינה פלסטינית מפורזת

עיקרון היסוד המקובל על שני הצדדים ומשמש כבסיס לכל משא ומתן הוא שלמדינה הפלסטינית לא יהיה צבא. בין אם יהיה זה שטח מפורז (Demilitarized zone) כפי שישראל רוצה, שטח לא-צבאי (Non-militarized zone) או מדינה המוגבלת בחימושה (Limited arms) כפי שהפלסטינים רוצים, יש הסכמה על כך שפלסטיין לא תחזיק בצבא סדיר. בנוסף, בהתאם לתקדים שהושג בהסכם השלום עם ירדן, המדינה הפלסטינית לא תכרות בריתות צבאיות עם מדינות, ארגונים או גורמים עוינים לישראל; לא תאפשר לצבא זר לפעול משטחה; ולא תחזיק כוחות צבאיים ואמצעי לחימה מחוץ לשטחה. מנקודת המבט הישראלית, הגדה המערבית תשמש כ"עומק אסטרטגי מותנה" של ישראל, שבו תוכל לפעול בחופשיות בכפוף לתנאים מוסכמים למען צורכי הביטחון האזוריים שלה.

ב. כוחות ביטחון פלסטיניים מוגבלים

המדינה הפלסטינית לא תחזיק אמנם בצבא סדיר, אבל כן יעמדו לרשותה כוחות ביטחון בעלי מאפיינים משטרתיים. אלה ישמרו על הסדר, יגנו על גבולותיה ויסכלו ביצוע של פעולות טרור משטחה.

כוחות הביטחון יהיו גם אמונים על אכיפת הפירוז של השטח הפלסטיני, מניעת הברחות, פיקוח על מעברי הגבול, איסוף מודיעין, משימות חילוץ והצלה ושיטור קהילתי. ההסכם יטיל מגבלות מדוקדקות

ומחמירות על אמצעי הלחימה והציוד שכוחות אלו

יורשו להחזיק. לפי אחת האפשרויות שנדונו בעבר,

במסגרת ההסכם יוקמו מרכזי מבצעים משותפים

לישראלים, לפלסטינים ולאמריקאים, שיעסקו

בשיתוף מידע בין הכוחות ובניהול השגרה הביטחונית

במדינה הפלסטינית.

המדינה הפלסטינית לא תחזיק
אמנם בצבא סדיר, אבל כן
יעמדו לרשותה כוחות ביטחון
בעלי מאפיינים משטרתיים.
אלה ישמרו על הסדר, יגנו על
גבולותיה ויסכלו ביצוע של
פעולות טרור משטחה

ג. גבולות, מעברים ותחנות התרעה

גדר הביטחון שחוצצת כיום באופן חלקי בין הגדה

המערבית לישראל תושלם לאחר החתימה על

ההסכם, בכפוף לשינויים שעליהם יסכמו הצדדים, ותשמש כקו הגבול בין המדינות. מערך ההגנה בגבול

יורכב ממספר שכבות הכוללות, בין היתר, אמצעים טכנולוגיים מתקדמים לאיסוף מודיעין והתרעה.

העברת האחריות לכוחות הביטחון הפלסטיניים תיעשה תחת פיקוח אמריקאי באופן הדרגתי, מבוקר

ותלוי ביצועים. עיקרון זה תקף גם לגבול בין פלסטין לירדן ובין פלסטין למצרים, שם ישמש קו הגבול

כחוצץ חיוני לשמירה על ביטחון ישראל. מלבד הפיקוח האמריקאי והישראלי, ייתכן שגם יוצבו לאורך

הגבולות כוחות רב-לאומיים, כמפורט בהמשך. דגש מיוחד יינתן למעברי הגבול הבינלאומיים בין ישראל

לפלסטין ובין פלסטין לירדן ומצרים, שיציודו באמצעי אבטחה מתקדמים ויכללו פיקוח הדוק על

העוברים והשבים. המסדרון הקרקעי בין רצועת עזה לגדה המערבית יהיה בריבונות ישראלית ובניהול

פלסטיני. לבסוף, ישראל תחזיק בתחנות התרעה בהר בעל חצור ובהר עיבל, שיתבססו על אמצעים

אופטיים ואלקטרוניים מתקדמים ויתריעו מפני איומים ביטחוניים כלפי ישראל.

ד. ממדים לא-קרקעיים: אוויר, ים ומרחב אלקטרו-מגנטי

המרחב האווירי צפוי להישאר בריבונות ישראלית, תוך שמירה על שקיפות מלאה מול הפלסטינים

ויצירה של מרחב אווירי פלסטיני עצמאי בתוך המרחב הישראלי. הפלסטינים ישלטו במים

הטריטוריאליים שמול חופי רצועת עזה, אך ישראל תשמור על מעטפת הגנה ימית שתענה על הצרכים

הביטחוניים האזוריים שלה, בהתאם לחוק הים של אמנת האומות המאוחדות. במרחב האלקטרו-מגנטי

– שכולל משאבים יקרים החיוניים להפעלה של מערכות רבות: מרשת סלולרית אזרחית ועד מכשירי

הרדאר הצבאיים – שני הצדדים יפעלו במקביל בלי להפריע זה לזה, אבל תינתן עדיפות לישראל בכל

הקשור לשימושים ביטחוניים.

ה. כוח רב-לאומי

במסגרת ההסדר יוקם כוח רב-לאומי שיסייע באכיפת סעיפי ההסכם, ישמש כגורם מתווך בין הצדדים וייתן מענה לדרישות הביטחוניות של ישראל תוך פגיעה מינימלית בריבונות הפלסטינית. הכוח יוקם ויפעל לאור הסכמות מוקדמות בין הצדדים. בסבבים קודמים דובר על כוח צבאי בפיקוד אמריקאי ועם נוכחות בולטת של חיילים אמריקאים – ואולי אף כוח אמריקאי לחלוטין. כיום, יש לבחון ולעדכן אפשרות זו לאור המדיניות האמריקאית הנסוגה מהאזור. אפשרות נוספת היא שימוש בכוחות נאט"ו, ואז לא מן הנמנע כי ישולבו בשורותיהם גם ישראלים. כוח צבאי זה ייפרס לאורך הגבולות שבין המדינה הפלסטינית לבין ירדן ומצרים.

ו. הסדרים בינלאומיים

התמורות שחלו במזרח התיכון בעשור האחרון, ובראשן התחדדות המאבק הסוני באיראן השיעית ובגורמי הסלפיה-ג'האדיה (המדינה האסלאמית, אל-קאעדה) יצרו תנאים לשיתוף פעולה מבוסס אינטרסים בין ישראל לבין מדינות ערב הסוניות. מגמה זו באה לידי ביטוי בהעמקת הקשרים הביטחוניים עם מדינות השלום, מצרים וירדן, ומיסוד יחסים עם מדינות המפרץ ומדינות ערביות נוספות בסיוע רוח גבית עזה מוויינגטון. עם זאת, הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא חלק בלתי-נפרד מהסכסוך הישראלי-ערבי הרחב יותר, ולכן הנחת העבודה היא שכל הסכם בילטרלי שייחתם בין ישראל

לפלסטינים יכלול מעגלים נוספים: הסכם מרובע עם מצרים וירדן; הסכם אזורי עם מדינות המפרץ וצפון אפריקה; ומסגרת בינלאומית שתכלול את ארצות-הברית, רוסיה והאיחוד האירופי. ההסדרים האזוריים יתרמו ליציבות המדינות החתומות ויספקו להן מעטפת ביטחונית כנגד איראן וארגוני הסלפיה-ג'האדיה. בקיצור, ההסכם עם הפלסטינים ייצור עבור ישראל מערכת הגנה רב-שכבתית בשיתוף מדינות האזור ומעצמות עולמיות.

ז. יישום הדרגתי ומפוקח

כל מתווי ההסכם שנדונו בעבר מבוססים על עיקרון של יישום הדרגתי רב-שלבי. משך הזמן של תהליך היישום נע בין שנים בודדות ל-15 שנה, כשהממוצע עומד על כעשר שנים. המחלוקת בין ישראל לפלסטינים בסבבי שיחות קודמים הייתה על הפרמטר שינחה את התקדמות התהליך: ישראל דרשה

כל הסכם בין ישראל
לפלסטינים יכלול מעגלים
נוספים: הסכם מרובע עם
מצרים וירדן, הסכם אזורי עם
מדינות המפרץ וצפון אפריקה
ומסגרת בינלאומית שתכלול
את ארה"ב, רוסיה והאיחוד
האירופי

הוכחת יכולות מצד הפלסטינים על-פי קריטריונים קבועים מראש, ואילו הפלסטינים דרשו קביעת פרקי זמן מוגדרים ללא תלות באישור ישראלי למעבר לשלב הבא. אחד הפתרונות האפשריים למחלוקת הוא הצבת ארצות-הברית או גורם בינלאומי אחר בראש מנגנון פיקוח, אכיפה ובקרה – בשיתוף גורמים ישראליים ופלסטינים – שיבחן את העמידה הפלסטינית בקריטריונים, אבל גם יקבע מועד אחרון ליישום של כל שלב כדי למנוע מישראל לבלום את התקדמות התהליך. כך או אחרת, מדובר בתהליך ארוך ומתמשך של בניית אמון הדדי המותנה בהתפתחויות בשטח – לא בצעד פתאומי וחד-צדדי.

3. שאלת המפתח: עד כמה אפשר לסמוך על הפלסטינים?

לכל החששות הביטחוניים הקשורים להסדר מדיני יש מכנה משותף ברור: חוסר האמון העמוק שקיים בקרב הציבור הישראלי כלפי הפלסטינים. ישראלים רבים סבורים כי הפלסטינים אינם מעוניינים באמת בהסכם ואינם מתכוונים לכבד אותו. מכאן נובע שההנחה הרווחת שאין פרטנר פלסטיני והחששות הביטחוניים הם שני צדדים של אותה מטבע: הפלסטינים צפויים להפר את ההסכם, לנצל את מרחב הפעולה החדש שהוא מעניק להם ולסכן את הביטחון של אזרחי ישראל.

שאלת הפרטנר עצמה נסובה על שני היבטים: רצון ויכולת. כלומר, האם הפלסטינים באמת רוצים הסכם מדיני? והאם הם בכלל יכולים לעמוד בהתחייבויות הכלולות בו? נתחיל משאלת הרצון. ישראלים רבים חושבים, בהסתמך על ניסיון העבר, כי לא ניתן לסמוך על הרשות הפלסטינית – קל וחומר על חמאס וגורמים אחרים בחברה הפלסטינית. הפלסטינים נתפסים כבלתי-אמינים וכמי שיפרו ללא היסוס כל סיכום עם ישראל. הנחה זו, כטיעון-נגד להסכם, הינה חלשה ובלתי-מספקת. ראשית, העובדה שכיום שורר חוסר אמון בין הצדדים אינה ערובה לכך שזה יהיה המצב גם בעתיד, כשתחול התקדמות משמעותית בתהליך המדיני. שנית, בכל תחומי החיים שבהם קיים שימוש נרחב בהסכמים – מהתחום המדיני-צבאי ועד התחום העסקי – אין בדרך כלל אמון בין הצדדים לפני החתימה על ההסכם. למעשה, זוהי סיבת קיומם של הסכמים: הם נועדו לגשר על חוסר האמון בין הצדדים החתומים עליהם ולאפשר להם לשתף פעולה – לא בזכות האמון המלא ביניהם אלא למרות היעדרו. אילו היה קיים בין הצדדים אמון כבר מההתחלה, לא היה צורך בהסכם שיסדיר את יחסיהם.

הסכמים נועדו לגשר על חוסר האמון בין הצדדים החתומים עליהם ולאפשר להם לשתף פעולה - לא בזכות האמון המלא שקיים ביניהם מלכתחילה אלא למרות היעדרו

במסגרת הסכמית, מה שמביא את הצדדים לעמוד בהבטחותיהם אינו האמון הקיים ביניהם אלא האינטרס של כל אחד מהצדדים לקיים את ההסכם – והמחירים הכבדים שהם צפויים לשלם אם יפרו אותו. העובדה שישראל והרשות הפלסטינית עדיין דבקות בהסכמי אוסלו, למרות כל מה שקרה מאז חתימתם בשנות ה-90, ממחישה את הנקודה הזאת היטב. זו הסיבה שסידורי הביטחון שנדונו במסגרת סבבי המשא ומתן בעבר כללו תמיד שכבות רבות של ביטחונות, ערבויות ומנגנוני פיקוח והגנה, שאינם תלויים ברצונם הטוב של הצדדים.

כעת נעבור לשאלת היכולת: מה יקרה אם הרשות הפלסטינית תהיה מעוניינת לקיים את ההסכם, אבל

לא תהיה מסוגלת לכך? הטיעון שמשמיעים מתנגדי ההסכם בהקשר זה הוא שהרשות היא גוף מושחת, חלש ונעדר לגיטימציה ציבורית חזקה. בראשה עומד מחמוד עבאס (אבו מאזן), אדם מבוגר ולא בריא, שמאבקי הירושה אחרי לכתו צפויים להעמיד בסכנה את היציבות של הגדה המערבית כולה. הניצחון של חמאס בבחירות ב-2006 והשתלטותה הצבאית על רצועת עזה כעבור שנה מעלים את החשש שגורל דומה ממתין גם לגדה המערבית אחרי נסיגה ישראלית.

טענה נוספת מצד מתנגדי ההסכם היא שהמדינה הפלסטינית תהיה בהכרח מדינה כושלת, שעצם קיומה יכביד על ישראל ועל מדינות האזור וייצור בעיות חמורות ורבות מאלה הקיימות כיום. כך, למשל, כתב אלוף (מיל') יעקב עמידרור במחקר שפרסם תחת הכותרת "הגישות לפתרון הסכסוך בין ישראל לפלסטינים": "ברור שהשלטון במדינה שתוקם בגדה יהיה מושחת, וכנראה גם צמא דמים, שלטון שלא יכבד את זכויות האדם הבסיסיות, ודאי של נשים, בעלי מיניות שונה וכל מי שאינו מוסלמי. כל זה נכון בין אם יהיה זה שלטון של חמאס, של דאע"ש או אפילו של מישוה מהמושחתים סביב מחמוד עבאס ויורשיו. זו תהיה מדינה שאינה מתפקדת, פוגעת בזכויות אזרחיה ואינה מסוגלת לדאוג לרווחתם. אין סיבה לחשוב שהמדינה החדשה תהיה טובה מכל ממשלה ערבית גרועה אחרת, נהפוך הוא".

אפשר אמנם לגלות הבנה כלפי חששות אלו, אבל יחד עם זאת צריך להדגיש כי אין כל אינדיקציה לכך שהסבירות שיתממשו אכן גבוהה. דבר ראשון, לפני שנתייחס לטענות הספציפיות, חשוב לציין כי החששות הביטחוניים הללו נובעים בעיקר מהנטייה להשליך את המציאות המוכרת לנו כיום על מציאות אחרת לחלוטין, שבה ישתנו כל מוסכמות היסוד במבנה הגיאוגרפי-פוליטי ובמערך האינטרסים הפנימי, הביטחוני והאזרחי של כל אחד מהשחקנים. מכאן נובע כי **עלינו לנתח את הסכנות הנובעות מקיומה של מדינה פלסטינית על בסיס הנחות סבירות על התנהלות של מדינה – לא על בסיס הנחות הנכונות להתנהלות של ישות לא-מדינתית במצב של סכסוך מתמשך וכיבוש צבאי.**

באשר לטענות עצמן, עצם ההשוואה של נסיגה במסגרת הסכם לנסיגות מרצועת עזה ומדרום לבנון

מתעלמת מפרמטר מהותי: ב-2000 וב-2005 ישראל ביצעה

מהלכים חד-צדדיים, שלא כללו שום מנגנוני ריסון, בקרה

או פיקוח על השטח שממנו צה"ל נסוג ובלי שלצד השני היו

התחייבויות כלשהן כלפיה. בנוסף, מהלכים אלו לא גובו בשום

סוג של ערבות בינלאומית. אירועי עשרים השנים האחרונות

מראים כי מהלכים חד-צדדיים מסוג זה נתפסים, לפחות במזרח

התיכון, כביטויים של חולשה וסופם לחזק גורמים רדיקליים.

הנסיגה מלבנון חיזקה את חזבאללה ויצרה את נרטיב הבריחה

שהשפיע על פרוץ האינתיפאדה השנייה, והנסיגה מעזה חיזקה

את מעמדה של חמאס ברצועה.

הנסיגות מעזה ומלבנון היו
מהלכים חד-צדדיים, שלא כללו
מנגנוני פיקוח על השטח שממנו
צה"ל נסוג, ונעשו בלי ערבויות
בינלאומיות או התחייבויות
כלשהן מצד הפלסטינים
והלבנונים כלפי ישראל

כשדנים בהסכם עתידי עם הפלסטינים, ראוי יותר לבחון את הסכם השלום בין ישראל למצרים. זוהי ההשוואה הרלוונטית. הסכם זה, שבמסגרתו ביצעה ישראל את הנסיגה הטריטוריאלית הגדולה ביותר מאז הקמתה, הוכיח את עצמו לאורך השנים: השקט בגבול העוין ביותר של המדינה נשמר ביציבות כבר ארבעים שנה. והדבר נכון לא רק לגבי מצרים. כל הסכמי השלום שעליהם ישראל חתומה מבוססים על האינטרסים המשותפים לכל הצדדים. זו הסיבה שגם ההסכם עם ירדן נשמר לאורך זמן למרות משברים אזוריים וביטורליים. זו גם הסיבה להאמין כי הסכם שיושג בין ישראל לרשות הפלסטינית – שינבע, כאמור, מהאינטרסים המשותפים לשני הצדדים – ייבנה על קרקע יציבה. יציבות זו תושג הודות למבנה של ההסכם: יישומו יהיה ארוך, רב-שלבי והדרגתי ויתבסס על מנגנונים שיבטיחו כי הפרת ההסכמות תהיה בלתי-כדאית לשני הצדדים.

חשוב להבין כי הסכם שיביא להקמת מדינה פלסטינית יעניק למדינה החדשה רווחים רבים – כלכליים, מדיניים וסמליים. באופן טבעי, יהיה לה – פשוטו כמשמעו – הרבה יותר מה להפסיד בהשוואה לעבר. הפרת ההסכם עם ישראל תטמון בחובה פוטנציאל נזק עצום, וזה יהיה התמריץ העיקרי לכיבודו. סביר להניח כי מצב כזה גם יעורר בפלסטינים תקווה ונכונות לשינוי ארוך טווח ורצון למימוש הפוטנציאל הגלום במדינתם החדשה. קשה לדמיין מצב כזה בתנאים הנוכחיים, נוכח הקיפאון המדיני והיותה של הרשות הפלסטינית ישות תת-מדינתית ללא שום אופק של תקווה ושינוי. מציאות שבה יש לפלסטינים מדינה עצמאית משלהם תשנה בסבירות גבוהה את הכללים הקיימים ותעצב-מחדש את מערכת השיקולים, התמריצים, האיזונים והבלמים ביחס לישראל – במיוחד נוכח שורה של מחויבויות אזוריות ובינלאומיות.

נוסף על כך, סביר להניח כי הסכם מול הרשות הפלסטינית יתרום לחיזוקה בזירה הפנימית על חשבון חמאס. מקרי העבר מלמדים כי לעמים יש נטייה ללכת בעקבות ההחלטות של המנהיגים שלהם.

המנהיגות הפלסטינית מבטיחה לעם עצמאות שנים רבות, וניתן להעריך כי במידה שתצליח סוף-סוף לספק את הסחורה, התמיכה הציבורית בה תגדל משמעותית. במובן זה, הסכם ישראלי-פלסטיני עשוי בסבירות גבוהה להטות את דעת הקהל הפלסטינית לטובת ההנהגה ולהחליש את ההתנגדות לה.

הוויכוח על שאלת האמון בפלסטינים מתבסס על שתי גישות, הקיימות גם בתוך הממסד הביטחוני בישראל.

הסכם שיביא להקמת מדינה פלסטינית יעניק למדינה החדשה רווחים רבים – כלכליים, מדיניים וסמליים. לפלסטינים יהיה, פשוטו כמשמעו, הרבה יותר מה להפסיד בהשוואה לעבר

האינטרס הפלסטיני הוא לשפר את מצב האוכלוסייה בגדה המערבית. דרך האלימות אינה מובילה לשם, כפי שחוו על בשרם פלסטינים רבים, והרשות הפלסטינית מבינה זאת היטב

הגישה הראשונה רואה בסכסוך הישראלי-פלסטיני גזירה משמיים ויוצאת מנקודת הנחה כי הפלסטינים יבקשו תמיד לפגוע בישראל ללא כל תלות בנסיבות. גם אם ייחתמו עמם הסכמים, הרי שדינם להיות מופרים ולשמש ככלי טקטי בדרך למימוש המטרה הגדולה: חיסול מדינת ישראל. לעומתה, הגישה השנייה גורסת כי המדיניות הפלסטינית גמישה וכי אפשר להגיע להסדרה ארוכת טווח מול הפלסטינים. הסדרה כזו תלויה במתן תמריצים מסוגים שונים, בעיצוב מחדש של פרמטרים ובשינוי הנסיבות שבמסגרתן מתקיים הסכסוך.

המחשה למחלוקת זו ניתן למצוא בפולמוס שפרץ סביב האינתיפאדה השנייה בשנת 2000. העמדה הישראלית הרשמית, שמשקפת את הגישה הראשונה, התבססה על הערכות מודיעיניות שלפיהן האינתיפאדה תוכננה בידי יאסר ערפאת, שהשתמש בשיחות קמפ דייוויד כפיתיון. משנכשלו השיחות, ערפאת הוציא לפועל את תוכנית ההתנגדות האלימה. מנגד, היו גורמים באמ"ן שחלקו על הערכה זו וטענו כי ערפאת לא תכנן את האינתיפאדה מראש אלא נגרר לתוכה וכי האירועים יצאו למעשה משליטתו. על-פי הערכה זו, האינתיפאדה פרצה בגלל מצוקות חברתיות פלסטיניות, שתודלקו על-ידי מדיניות היד הקשה של ישראל, ולכן אין לייחס אותן לכישלון התהליך המדיני בלבד. שב"כ צידד בעמדה זו מראשית ההתקוממות, כפי שהעיד בראיון שנערך במסגרת המחקר עמי אילון, שעמד באותה תקופה בראש הארגון. לדברי אילון, הוויכוח הפנימי הוכרע כשמידע מודיעיני שנאסף במהלך מבצע "חומת מגן" הוכיח כי גם ערפאת ומרואן ברגותי הופתעו מפרוץ האלימות ולבטח לא היו שותפים לתכנונה מלכתחילה.

החששות הביטחוניים נובעים מהנטייה להשליך את המציאות המוכרת לנו כיום על מציאות אחרת, שבה ישתנו כל מוסכמות היסוד במבנה הגיאו-פוליטי ובמערך האינטרסים של השחקנים

מעבר לפולמוס הנקודתי, נכון להסתכל על ההקשר הכולל. המציאות שבה פרצה האינתיפאדה השנייה שונה בתכלית מזו הקיימת כיום. באותם ימים התהליך המדיני התרסק והרשות הפלסטינית הייתה צעירה, חסרת ניסיון ובלתי-יציבה. כיום שורר בגדה שקט יחסי כבר כמה שנים ומנגנוני הביטחון הפלסטיניים מנוסים ופועלים בצורה אפקטיבית. לאחר חתימה על הסכם והקמת מדינה פלסטינית סף האיבה והאלימות צפוי לרדת אף יותר. עם זאת, צריך להבין כי גם המציאות הזו לא תהיה נטולת סיכונים, וזו בדיוק הסיבה שיש לערוך ניהול סיכונים. מתנגדי המדינה הפלסטינית מניחים כי לא שווה לקחת כמעט שום סיכון ביטחוני במסגרת הסדר מדיני. בכך הם מתעלמים גם מהסיכונים האדירים הנשקפים מהמשך המצב הקיים וגם מהרווחים הפוטנציאליים הרבים המונחים על הכף. לעומתם, תומכי פתרון שתי המדינות – ובכללם רבים מראשי מערכת הביטחון בעשור האחרון – אינם מזלזלים במידת הסיכון, אבל סבורים שאם מציבים אותו מול הרווחים שישראל עתידה לגרוף, ובהתחשב בסבירות הנמוכה של התממשות תרחישים כמו מלחמה או עימות קטלני, מציאות של שתי מדינות עדיפה בהרבה עבור ישראל מהמצב הקיים.

אל מערכת השיקולים הזו רצוי להכניס גם את שיקולי ההפסד והנזק הצפויים מדחייה גורפת של חלופת ההסדר המדיני. ניסיון העבר מלמד כי לעתים המחיר של הסטנות הנובעת מחוסר אמון גבוה כי כמה מתרחיש האימים שמונע מאתנו לפעול מלכתחילה. הצעותיו של אנואר סאדאת לישראל בשנים שלפני 1973, שנדחו במידה רבה בגלל חוסר אמון בכוונותיו ובחוסר נכונותו לשלם את המחיר הכרוך בהסכם, השיטו על ישראל מחיר כבד בדמות מלחמת יום הכיפורים. בסופו של דבר נחתם בין המדינות הסכם שלום שתאם את הדרישות המצריות מלפני המלחמה.

מתנגדי ההסכם מניחים כי לא שווה לקחת שום סיכון ביטחוני במסגרת הסדר. בכך הם מתעלמים גם מהסיכונים האדירים הנשקפים מהמשך המצב הקיים וגם מהרווחים הפוטנציאליים הרבים

הדבר נכון גם לגבי המקרה הסורי. הסברה הרווחת כיום היא שההחלטה של אהוד ברק שלא לחתום על הסכם מדיני עם חאפז אל-אסד בסוף שנות ה-90 הייתה מוצדקת, לאור כל מה שאירע בסוריה בשנים האחרונות. לפי טענה זו, הסכם שלום עם סוריה, הכולל נסיגה מרמת הגולן, היה מביא בשנים האחרונות את מלחמת האזרחים הסורית עד לחופי הכנרת. אבל באותה מידה יכול להיות שהסכם שלום עם ישראל היה מקרב את סוריה לארצות-הברית ולמערב, מרחיק אותה מאיראן ומחזבאללה ותורם ליציבותה. אולי, אם המחאה העממית בשטחה הייתה

פורצת תחת התנאים הללו, היא הייתה דומה יותר למחאה במצרים – ולא מובילה להתפרקות מדינתית, כפי שקרה בפועל. זוהי, כמובן, לא יותר מספקולציה. עם זאת, חשוב להבין כי לצד החששות הרבים וחוסר האמון העמוק, המציאות מציעה מפעם לפעם הזדמנויות גדולות שהחמצתן עלולה להביא לתוצאות בלתי-הפיכות.

לגבי הטיעון על עתידה העגום של המדינה הפלסטינית, הרי שזהו דיון שבו ישראל היא לא יותר משחקן שולי. המטרה האסטרטגית של ישראל היא לשמור על ביטחונה ולמזער את האיום הנשקף לה משכנותיה. גם אם מדינת פלסטין תהיה נחשלת – ואין כל ערובה להנחה הזו – זה לא מתפקידה של ישראל להתערב בנושא. גם אופיים של המשטרים בירדן ובמצרים אינו עולה בקנה אחד עם הערכים הדמוקרטיים והליברליים שמדינת ישראל מושתתת עליהם, אבל ישראל משתפת עמן פעולה באופן שוטף, במיוחד בתחום הביטחוני, מתוך השקפה ריאליסטית וזהות אינטרסים. כך היה עם איחוד האמירויות, בחריין וסודן, וכך צפוי להיות גם עם מדינות המפרץ האחרות וצפון אפריקה בכל הסדר עתידי. מבחינה זו, על ישראל לבחון את יחסיה עם מדינת פלסטין מבעד לכריזמה הצרה של שיקולים ביטחוניים. שאלת אופייה של המדינה אינה רלוונטית לדיון הזה.

כדי להשיב על שאלת היכולת הפלסטינית לעמוד בסיכומים עם ישראל, יש לבחון את התפקוד של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים בשנים האחרונות. הטענה בדבר הנשק שישראל העבירה למנגנוני הרשות בהסכמי אוסלו והופנה נגדה באינתיפאדה השנייה אולי נכונה, אבל אי-אפשר לנתק אותה מהגורמים שהביאו לכך: שיכרון הכוח ופיזיותם של ראשי המנגנונים הפלסטיניים באותם ימים, חוסר

לדברי אחד מראשי מערכת הביטחון בעשור החולף, השקט בגדה המערבית נשמר הודות למאמצי הרשות הפלסטינית - ולמרות פוטנציאל ההסלמה שריחף מעל האזור בשנים האחרונות

ניסיונם בהפעלת כוח וקריסת התהליך המדיני. הידיעה שסידורי הביטחון של הסכמי אוסלו נכשלו לא מוכיחה כי הקונספציה עצמה הייתה שגויה, אלא שאופן היישום היה רצוף כשלים, בשני הצדדים. בכל מקרה, רלוונטית יותר לענייננו היא העובדה כי במשך 15 השנים האחרונות הנשק הזה לא הופנה כלפי ישראל פרט למקרים בודדים וכי העבודה המשותפת של צה"ל ושב"כ עם מנגנוני הביטחון הפלסטיניים

נושאת פירות עבור שני הצדדים. על כך מעידים בכירים לשעבר במערכת הביטחון שעבדו באופן צמוד לאורך שנים עם מקביליהם בצד הפלסטיני, וסבורים כי המנגנונים הם גורמים שניתן לשתף עמם פעולה ולסמוך עליהם.

ההנהגה הפלסטינית בראשות אבו מאזן בחרה באופן מוצהר וברור בדרך של סיכול טרור על פני תמיכה בו. הבחירה הזו הגיעה כלקח כואב מהתקופה שלאחר הסכמי אוסלו ומהאינתיפאדה השנייה. הפלסטינים שילמו מחיר כבד על תפקודם הלקוי של מנגנוני הביטחון באותם ימים ועל השתתפותם הפעילה בפעולות טרור. מדיניות זו נשמרת באדיקות מאז ימי כהונתו של ראש הממשלה לשעבר סלאם פיאד. האינטרס הפלסטיני במקרה הזה הוא אחד ואינו קשור באהדת או שנאת ישראל: שיפור מצבה של האוכלוסייה בגדה המערבית. דרך האלימות אינה מובילה לשם, כפי שחוו על בשרם פלסטינים רבים, והרשות מבינה זאת היטב.

בשנים האחרונות ראשי מערכת הביטחון העידו לא פעם על יתרונותיו הרבים של שיתוף הפעולה. בדיון בוועדת חוץ וביטחון של הכנסת ביולי 2016 אמר ראש השב"כ, נדב ארגמן, כי קיים תיאום ביטחוני הדוק עם מנגנוני הביטחון הפלסטינים וכי אלו פועלים באופן אינטנסיבי נגד פעילי חמאס בגדה המערבית. גם ראש השב"כ לשעבר יורם כהן ציין כמה פעמים את שיתוף הפעולה הקרוב עם המנגנונים. בשיבת ממשלה במאי 2016 אמר כהן כי כשמנגנוני הביטחון הפלסטיניים מקבלים מידע מודיעיני מ ישראל הם פועלים לסיכול פיגועים והוסיף שישראל פועלת במקומם כשהם אינם יכולים לבצע פעולת סיכול מסוימת בשל רגישות פנימית. מנגד, הסביר כהן, הפלסטינים פועלים במקומות ובמקרים שישראל מתקשה לפעול בהם.

על-פי גורמים ביטחוניים בישראל, מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית אחראים על סיכול כ-30 עד 40 אחוז מכלל הפיגועים המסוכלים מדי שנה בגדה המערבית

משיחות עם גורמים ששירתו בתפקידים בכירים במערכת הביטחון בשנים האחרונות עולה כי מנגנוני הביטחון של הרשות אחראים על הסיכול של כ-30-40 אחוז מכלל הפיגועים המסוכלים מדי שנה בגדה המערבית. לדברי גורמים ביטחוניים, המנגנונים הפלסטיניים מסוגלים לפעול בצורה נרחבת עוד יותר,

אך הדבר לא קורה בשל מגבלות הנובעות ממדיניותה של ישראל. יעילות ויציבות המנגנונים עמדה במבחן גם בעתות משבר. למשל, בקיץ 2014, עם חטיפת ורצח שלושת הנערים היהודים בגוש עציון ולאחר מכן במהלך מבצע צוק איתן, לא נפסק שיתוף הפעולה בין ישראל למנגנונים. בסבב האלימות שפרץ בשלהי 2015 ("אינתיפאדת הסכינים"), נעשה מאמץ מרוכז של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים, בהכוונת צה"ל ושב"כ, לסכל פעולות טרור. פעילות זו נשאה פירות והשקט הושב.

באוקטובר 2019 הופיע בכתב העת הצה"לי מאמר שתיאר את פעילות שב"כ אל מול "טרור הבודדים" שהתגבר בשנים האחרונות. אחד מכותבי המאמר, אריק ברבינג (האריס), שימש בעבר כראש מרחב ירושלים ואיו"ש וכראש אגף הסייבר בשב"כ. במאמר נכתב כי עקב הרצון להימנע מפעילות מוגברת של צה"ל ושב"כ בשטחי הרשות, "החלו גופי הביטחון הפלסטיניים להירתם כדי לסייע בעצירת המכשעים. ההירתמות התבטאה בפעולות ישירות ואקטיביות של הרשות ומנגנוניה לשם עצירת המחבלים מבעוד מועד. כך למשל אם עלה חשד לגבי מפגע, או אם זוהו צעירים הנמצאים במצבי מצוקה והנמצאים בפוטנציאל לביצוע פיגוע – אז פעלה הרשות אל מול המשפחות של הצעירים במטרה שהדור המבוגר ישפיע עליהם ויניא אותם מפיגוע. לעתים, אם לא הייתה ברירה, הרשות גם עשתה מאמצים אקטיביים כדי לעצור מפגע. הרשות גם צמצמה את הנראות שלה בהלוויות מחבלים, וכעלה לצמצום חיכוך על הצירים הישראליים. מאמצים מרובים אלה, שלעתים גרמו להאשמת הרשות בשיתוף פעולה עם ישראל, הביאו לשינוי משמעותי במגמת פיגועי הבודדים".

לדברי אחד מראשי מערכת הביטחון בעשור החולף שהתראיין למחקר זה, המנגנונים לא זכו בקרדיט המגיע להם על תרומתם הרבה לסיכול פיגועים מאז 2007-2008. הודות למאמצי הרשות נשמר בגדה המערבית שקט יחסי למרות פוטנציאל ההסלמה שריחף מעליה כמה פעמים בגלל התפתחויות מדיניות וביטחוניות כאלה ואחרות. כך, למשל, טען באחרונה אל"ם (מיל") מיכאל מילשטיין, ששימש כיועץ לעניינים פלסטיניים של מתאם פעולות הממשלה בשטחים בשנים 2015-2018 וכראש הזירה הפלסטינית באגף המודיעין של צה"ל. על-פי מילשטיין, משבר הקורונה הוכיח פעם נוספת כי התיאום הביטחוני בין הרשות לישראל נושא פירות ומסייע לשני הצדדים לצלוח אתגרים מסוגים שונים, כולל בתחום הבריאותי. בתנאים אופטימליים, שבהם ישראל לא מגבילה את פעולת כוחות הביטחון הפלסטיניים וכשיש להם הרבה יותר מה להפסיד בהשוואה למצב הנוכחי, פעולתם תוכל להיות אפקטיבית אפילו יותר.

היכולת הישראלית להסתמך באופן מתמשך ועקבי על הפעילות של גופי הביטחון הפלסטיניים בגדה היא מקרה מבחן חשוב שניתן ללמוד ממנו רבות. הדבר נובע מהאינטרס המשותף לשני הצדדים לשמור על השקט בגדה ולהחליש את חמאס. סביר להניח כי האינטרס לשימור השקט רק יגבר בעקבות חתימה על הסכם. לעומת זאת, מהלכים שיביאו להחלשת הרשות הפלסטינית, יפחיתו את האופן הציבורי במוסדותיה ויתרמו להגברת האי-יציבות ולהתחזקות חמאס. גם כיום הרשות מתפקדת באופן לא פחות טוב ממדינות אחרות באזור ובעולם השלישי. אם ישראל סומכת על כוחות הביטחון של ירדן

ומצרים כגורמים המסוגלים לשמור על הסכמי שלום, מדוע שלא תעשה זאת גם ביחס לגופים עמם היא משתפת פעולה בהצלחה פרק זמן ממושך כמו מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית?

לדברי בכיר לשעבר במערכת הביטחון, על-מנת להילחם באופן אפקטיבי בטרור נדרשת אחיזה בשטח ובאוכלוסייה וכן מחויבות מלאה של הכוח הביטחוני האמון על המשימה. כיום הגורם הזה הוא צה"ל – אבל בסופו של התהליך הדבר הטבעי והנכון יהיה להעביר את האחריות לריבון בשטח, כלומר, לרשות הפלסטינית. האם אזרחי ישראל יהיו מעוניינים להמשיך לשלם את מחיר ההחזקה בשטח הגדה ובאוכלוסייה הכבושה, כשהסכנה של התפרצות אלימה נוספת ממשיכה לרחף מעל ראשיהם? בכל הקשור לרצועת הביטחון בלבנון ולרצועת עזה, התשובה לשאלה זו הייתה שלילית. במקרים אלו, הנסיגה החד-צדדית יצרה שטח הפקר ביטחוני שנפל כפרי בשל לידיהן של חזבאללה וחמאס. ועדיין, כפי שהוכח במחקר על המאזן הביטחוני של ישראל לאחר ההתנתקות, גם במקרים אלו המצב הביטחוני של ישראל השתפר בעקבות הנסיגה. עובדה זו רק מחזקת את הטענה שאילו יילמדו הלקחים ממהלכים חד-צדדים אלו והנסיגה מהגדה תתבצע במסגרת הסכם בתיאום עם הפלסטינים, ניתן יהיה לשפר באופן משמעותי עוד יותר את עמדתה הביטחונית של ישראל.

אנשי מערכת הביטחון
הישראלית שעבדו מול
המנגנונים הפלסטיניים רואים
בהם פרטנר שניתן לגבש
עמו יחסי אמון בטווח הארוך
- ושיש בכוחו לממש את
אחריותו הביטחונית אחרי נסיגה
ישראלית

כך או אחרת, הזמן אינו פועל לטובת ישראל. היציבות היחסית בגדה מעידה על כוונותיה ויכולותיה של הרשות, אבל גם היא אינה חסינה בפני השבריריות של המצב הנוכחי. המשך הכיבוש סופו להביא להתפרצות של התקוממות עממית מאורגנת – על-ידי חמאס, ג'האד אסלאמי וגורמים מיליטנטיים אחרים – וזו תותיר את מנגנוני הביטחון של הרשות בקושי ממשי לתפקד. לפיכך, יש לראות בשיתוף הפעולה ההדוק עם מנגנוני הרשות תשתית ביטחונית שיש לתחזק ולחזק באופן שוטף, כנקודת מוצא יציבה יחסית שממנה אפשר

להתקדם אל עבר משא ומתן והסכם מדיני. המשך הכיבוש – שלא לדבר על מהלכים חד-צדדיים כמו סיפוח – יחלישו את היכולת של הרשות הפלסטינית לספק ביטחון לתושביה ולשתף פעולה עם ישראל.

מאידך, תהליך הדרגתי, מבוקר ומוסכם יאפשר העברה של האחריות הביטחונית בשטחי הגדה לידי הרשות הפלסטינית. רבים מאנשי מערכת הביטחון הישראלית שעבדו מול המנגנונים הפלסטיניים סבורים כי הם פרטנר אפקטיבי שניתן לגבש עמו יחסי אמון בטווח הארוך. בנוסף, יש בכוחם של המנגנונים – שוב, בתנאי שמתקיים תהליך הדרגתי, מוסכם ומבוקר – לממש את אחריותם הביטחונית אחרי נסיגה ישראלית. בהתחשב בביטחונות שיינתנו, במנגנוני הבקרה והפיקוח וביישום ההדרגתי של ההסכם, מדובר בחלופה טובה מהמצב הקיים ולא פחות בטוחה ממנו.

4. איומים אפשריים ודרכי ההתמודדות עמם

כפי שראינו, ישראלים רבים חוששים כי הסכם מדיני יופר בידי הפלסטינים. על בסיס חשש זה קיימים בדיון הציבורי כמה טיעונים לגבי איומים אפשריים שעלולים להתפתח במציאות של שתי מדינות. בפרק זה נסקור ארבעה איומים מרכזיים כאלה, נעריך את מידת הסבירות של התגשמותם ונציע דרכי התמודדות איתם.

א. הדגם העזתי ("חמאסטן")

מאז ניצחון חמאס בבחירות ב-2006, מדינת ישראל והרשות הפלסטינית משקיעות מאמצים רבים בהצרת צעדי התנועה בגדה המערבית. חמאס, מצדה, ממשיכה לנסות להעמיד אלטרנטיבה שלטונית לפת"ח גם בשטחי הגדה ולבצע פעולות טרור נגד מטרות ישראליות משני צדי הקו הירוק. למרות מאמצי הרשות, התמיכה העממית בחמאס לא נעלמה, ולכן אחד התרחישים האפשריים אחרי נסיגה ישראלית הוא השתלטות של חמאס על השטח – בין אם באופן דמוקרטי ובין אם בהפיכה צבאית, כפי שקרה ברצועת עזה.

בתרחיש שבו חמאס שולטת בגדה – וגם בתרחישים שבהם אינה בשלטון, אך פעילותה הצבאית לא מרוסנת או מפוקחת – המודל העזתי עשוי להתממש. משמעות הדבר היא יצירת תשתית צבאית הכוללת התחמשות רחבת היקף וכיתוח יכולות של ירי רקטי; פעילות תת-קרקעית (שתהיה בכל מקרה קשה יותר לביצוע בהשוואה לרצועה בגלל תנאי הקרקע השונים בגדה); והכשרה צבאית מוסדרת ומשופרת לאנשי הזרוע הצבאית. כתוצאה מכל אלו, הבטן הרכה של ישראל תיחשף לאיום צבאי מוחשי מצד חמאס, כולל אתרים אסטרטגיים דוגמת נמל התעופה בן-גוריון, בדומה למצב הקיים כיום ביישובי עוטף עזה.

כדי להעריך את מידת הסבירות של תרחיש זה, ניתן להיעזר שוב בתקדים המצרי. לפני שמנחם בגין חתם על הסכם השלום עם מצרים, השמיעו מתנגדיו מספר טיעונים נגד ההסכם. בין היתר, דיברו על מנהיג חלש וחסר תמיכה שימיו ספורים, על עלייה אפשרית של כוחות פוליטיים עוינים לישראל (האחים המוסלמים) ועל הפיכת השטח המפונה לבסיס פעולה לכוחות טרור. ואכן, במבחן הזמן כל אחד מהחששות האלו התממש: אנואר סאדאת נרצח, האחים המוסלמים עלו לשלטון, וגורמי ג'האד עולמי פרושים כיום ברחבי סיני ופועלים נגד ישראל והמשטר המצרי. ובכל זאת, למרות התגשמות

אם הפלסטינים יראו שיפור
ממשי במצבם ויחשו תקווה
לשינוי, רבים מהם יתנגדו
לכל ניסיון של חמאס לפגוע
ביציבות של המדינה הצעירה,
שסוף-סוף הצליחו להשיג אחרי
עשרות שנות מאבק

התחזיות הקודרות ביותר, הסכם השלום בין המדינות עודנו יציב ושיתוף הפעולה הביטחוני ביניהן חזק מתמיד. כיצד ניתן להסביר זאת? התשובה טמונה, שוב, באינטרס המובהק של מצרים לשמור על תנאי ההסכם.

מסקנה זו רלוונטית גם לזירה הפלסטינית. כיום חמאס היא חלק מהמערכת הפוליטית הפלסטינית, ולמרות הבסיס הדתי שעליו היא מושתתת, מדובר בתנועה לאומית לכל דבר מבחינת צביונה וסדר העדיפויות שלה. הדבר בא לידי ביטוי באמנת התנועה שעודכנה ב-2017 וכוללת כיום הכרה בפועל בפתרון שתי המדינות על בסיס גבולות 1967. לכשתקום מדינה פלסטינית, סביר להניח כי חמאס תשנה את אסטרטגיית הפעולה שלה ואת מערכת היחסים שלה עם הציבור הפלסטיני. אם הפלסטינים יראו שיפור ממשי במצבם ויחושו תקווה אמיתית לשינוי העתיד שלהם, רבים מהם יתנגדו לכל ניסיון של חמאס לפגוע ביציבות של המדינה הצעירה, שסוף-סוף הצליחו להשיג אחרי עשרות שנות מאבק.

הדבר נכון על אחת כמה וכמה אם חמאס תשתלט על הגדה ונטל השלטון יונח על כתפיה (כפי שאמר אריאל שרון כשהתבקש להסביר את השינוי בעמדתו לגבי רצועת עזה לאחר היבחרו לראשות הממשלה: "דברים שרואים מכאן לא רואים משם"). מנהיג חמאס הנוכחי, יחיא סנוואר, הוכיח מאז כניסתו לתפקיד שלמרות עמדתו הנצית נגד ישראל ואיבתו הרבה כלפיה, יש בו גם נכונות לווייתורים פרגמטיים. כך נהג גם במהלך האינתיפאדה השנייה, כשהיה ממנהיגי האסירים הפלסטינים בכלא הישראלי. גישה ישראלית נכונה, שלצד

גם אם חמאס תשתלט על הגדה,
האינטרס של "חמאסטאן" יהיה
לשמור על הסכם השלום עם
ישראל, מסיבה אחת פשוטה:
יהיה להנהיגה שלה הרבה מאוד
מה להפסיד אם תחבל בו

עמידה עיקשת על האינטרסים הביטחוניים של ישראל מקפידה להיות קשובה לרחשי הלב של הצד השני, מסוגלת להגיע עם חמאס להבנות הנדרשות כדי לשמור על הסדר מדיני.

בסופו של דבר, גם אם רבים בציבור הפלסטיני חשים שנאה עזה כלפי ישראל, האינטרס העליון שלהם הוא "החיים עצמם" – לחיות בביטחון ולהתפרנס בכבוד. לכן גם אם חמאס תשלט על הגדה, האינטרס של "חמאסטן" יהיה לשמור על הסכם השלום עם ישראל, מסיבה אחת פשוטה: יהיה למנהיגיה הרבה מאוד מה להפסיד אם יחבלו בו. כך גם לגבי רצועת עזה. בין אם ישראל תתנה את החתימה על ההסכם בשליטה של הממשלה הפלסטינית על הרצועה ובין אם לא, חמאס תעמוד מול תמריצים חזקים ביותר להשתלב במערכת הפוליטית ולשנות את אסטרטגיית הפעולה שלה.

כדי להבין את האופי של המערכת שבה חמאס צפויה לפעול, יש לתת את הדעת על התנאים הביטחוניים שישררו במציאות של שתי מדינות. תהליך ההקמה של המדינה הפלסטינית ייעשה במספר שלבים, כשהתקדמות בין שלב לשלב תהיה מותנית בהוכחה מצד הרשות שהיא מסוגלת לעמוד בדרישות הביטחוניות של ישראל. כך תוכנן, למשל, בתוכנית הביטחוניית של הגנרל האמריקאי ג'ון אלן,

שגובשה כחלק מהיוזמה המדינית של מזכיר המדינה ג'ון קרי ב-2013-2014. זוהי דוגמה מעניינת במיוחד, מאחר שזו הפעם האחרונה שבה הממשל האמריקאי עסק בסוגייה הביטחונית תוך הידברות עם שני הצדדים השותפים לסכסוך (הפלסטינים, כזכור, לא היו שותפים כלל לגיבוש "תוכנית המאה" של ממשל טראמפ). התוכנית של אלן אמנם לא פורסמה מעולם באופן רשמי, אבל הפרטים שכן נחשפו מתוכה מלמדים שכללה תהליך ארוך ורב-שלבי של העברת הסמכויות הביטחוניות לידי הפלסטינים.

ב-2016 "המרכז לאסטרטגיה אמריקאית חדשה" (CNAS), מכון חשיבה מרכזי בווישינגטון, פרסם תוכנית משלו המבוססת על תוכנית אלן ועל מתווים ביטחוניים נוספים משני העשורים האחרונים (בהשתתפות בכירים מדיניים וביטחוניים לשעבר, ישראלים ואמריקאים). התוכנית כוללת מתווה מפורט לנסיגה הדרגתית של צה"ל מהגדה והעברת הסמכויות הביטחוניות לרשות הפלסטינית. על-פי התוכנית, התהליך יימשך בין 10 ל-15 שנה ויורכב מכמה שלבים שיהיו תלויים זה בזה: הקמה, אימון והדרכה של כוחות ביטחון פלסטינים בידי האמריקאים; פינוי התנחלויות; והעברת אחריות מכוחות הביטחון הישראליים לכוחות הביטחון הפלסטיניים באופן הדרגתי ועל-פי חלוקה לאזורים גיאוגרפיים. כל זאת תחת פיקוח ובקרה שוטפים מצד ארצות-הברית וישראל.

דוגמאות אלה ורבות אחרות מלמדות כי כל הסדר עתידי עם הפלסטינים צפוי לכלול שורה של אמצעי זהירות מקסימליים, שמטרתם לשלול מחמאס את היכולת לבצע הפיכה או לפתח תשתית צבאית. מערכת בקרה מסוג זה לא הייתה קיימת כלל בנסיגה הישראלית מרצועת עזה, והיא מבוססת במידה

רבה על הלקחים שנלמדו ממנה. העיקרון העומד בבסיסה הוא שכל התקדמות בנסיגה של ישראל מתבצעת אך ורק אם המציאות מאפשרת זאת: תנאי הסף מוגדרים וקבועים מראש, והתהליך כולו נעשה תוך תיאום מלא בין הרשות הפלסטינית לישראל. בנקודה זו קיים, מן הסתם, מתח בין הרצון הפלסטיני לקצוב מראש את השהות של צה"ל בגדה לבין הרצון הישראלי לבסס את לוח הזמנים על הסטנדרטים הביצועיים של הכוחות הפלסטיניים. יהיה אשר יהיה המתווה שייבחר, חשוב להבין כי נסיגה ישראלית לא תתבצע בן לילה:

אין היום שום גורם פוליטי בעל משקל מימין או משמאל, בישראל או בעולם, הקורא ליישם את פתרון שתי המדינות בפעימה אחת.

נסיגה ישראלית לא תתבצע
בן לילה: אין היום שום גורם
פוליטי בעל משקל מימין או
משמאל, בישראל או בעולם,
הקורא ליישם את פתרון שתי
המדינות בפעימה אחת

בנוסף, כל דיון בסיכונים הביטחוניים הנשקפים מצד מדינה פלסטינית חייב לכלול בחינה של שאר החלופות המונחות על השולחן. מחקר של ד"ר שירה עפרון ואוון גוטסמן, שפורסם בינואר 2020 על-ידי ה-Israel Policy Forum, עורך השוואה כזו בדיוק – לא רק ביחס להיבט הביטחוני של הפתרונות המדיניים השונים אלא ביחס למגוון פרמטרים כמו היתכנות היישום, תמיכה בדעת הקהל, אפשרות פוליטית, מעורבות בינלאומית, עלויות ועוד. המחקר משווה בין שבע חלופות שונות – שתי מדינות,

תוכנית טראמפ, המשך המצב הקיים, מדינה אחת יהודית, מדינה אחת דמוקרטית, האופציה הירדנית וקונפדרציה – המכסות באופן מקיף וממצה את טווח האפשרויות. מסקנות המחקר נשענות על ראיונות עם בכירים ובעלי תפקידים בדרג הפוליטי והביטחוני בישראל, ארצות-הברית והרשות הפלסטינית. מהשוואת כל החלופות, כולל המשך המצב הקיים, עולה בבירור כי הקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל במסגרת הסכם לא תפגע בביטחון הלאומי של ישראל – ואף צפויה לשפר אותו במעט. מסקנה זו היא, כמובן, רק בגדר הערכה מושכלת, אבל היא מלמדת כי למצב הקיים אין שום יתרון ביטחוני על פני מציאות הסכמית, גם אם לוקחים בחשבון את תרחישי ההתחזקות של חמאס. ההפך הוא הנכון.

ב. פגיעה ביכולת הפעולה של צה"ל ושב"כ

טיעון מרכזי של מתנגדי ההסדר הוא שהקמת מדינה פלסטינית תביא לאובדן חופש הפעולה של צה"ל ושב"כ בגדה המערבית. החשש הזה מתייחס לשני תרחישים: הראשון – תרחיש שבו הרשות הפלסטינית שולטת בשטח, אך מאותגרת על-ידי פעילות טרור המופנית בעיקר נגד ישראל; והשני – תרחיש שבו חמאס תופסת את השלטון והופכת את המדינה הפלסטינית למדינת אויב. מתנגדי ההסכם טוענים כי אם יתממשו תרחישים אלו, מערכת הביטחון הישראלית לא תוכל לסכל איומים צבאיים ביעילות, משום שכבר לא תהיה פרוסה בשטח. בסעיף הקודם צוינו מקדמי הביטחון שיקשו על מצב כזה להתפתח; כאן נתייחס למצב שבו אכן נדרשת התערבות צבאית מצד ישראל.

על-פי כל ההסכמות שהושגו בעבר בין הצדדים, המדינה הפלסטינית תהיה מפורזת ולא תחזיק בכוח צבאי. לרשותה יעמדו אך ורק כוחות ביטחון שתפקידם מאבק בטרור, שיטור פנימי ושליטה במעברי הגבול. כמות, סוג ואיכות אמצעי הלחימה שברשות המדינה הפלסטינית יהיו מוגבלים אף הם, כך שלא יוכלו לאיים באופן ממשי על ישראל. אותן מגבלות יחולו גם על נשק בייצור עצמי, אם וכאשר חמאס או ארגונים אחרים יפעלו להשגתו. אשר לאיומים הביטחוניים עצמם, החשש העיקרי הוא מפני פעולות טרור וירי רקטות משטחי הגדה. איומים אלה, כידוע, קיימים כבר היום מרצועת עזה וממקומות אחרים, והם אינם איומים אסטרטגיים-קיומיים אלא בעיות של ביטחון שוטף (בניגוד ל"ביטחון יסודי", מונח המתייחס לאיומים צבאיים המסכנים את קיומה של המדינה), שישראל מחזיקה בעליונות צבאית מוחלטת בהתמודדות עימן.

בכל מקרה, חשוב להבין כי נוכחות פיזית של צה"ל בשטח אינה מבטיחה כי הירי ימוגר, והמחיר שלה עלול להיות גבוה מהאיום שהיא נועדה לסכל (ירי הרקטות מעזה, נזכיר, החל עוד לפני ההתנתקות). למעשה, רבים מבכירי מערכת הביטחון סבורים כי עדיפה הפעלה של מענה טכנולוגי מרחוק על פני אחיזה בשטח. לגדר הביטחון יש תפקיד חשוב במשימה זו. מאז שנבנתה בימי האינתיפאדה השנייה, חלה ירידה חדה ועקבית במספר ניסיונות הפיגוע שיצאו מהגדה לישראל. כיום יש בגדר שלושה מקטעים לא גמורים. הסדר מדיני יאפשר להשלים סוף-סוף את תוואי הגדר ולסגור הרמטית את שטח המדינה הפלסטינית – מה שיחזק עוד יותר את היכולת של ישראל להתמודד עם איום הטרור מהגדה.

עמדתם החד-משמעית של רבים במערכת הביטחון היא שנוכחות פיזית של כוחות צבא אינה נחוצה בימינו כפי שהייתה בעבר. ההיגיון שלפיו אחיזה בקרקע והתיישבות משפרים את מצבה הביטחוני של ישראל אינו עומד במבחן המציאות העכשווית. העליונות הטכנולוגית המוחלטת של ישראל מקנה לה יכולת לשמור על הביטחון ועל תחושת הביטחון של אזרחיה באמצעות כלים מגוונים שאינם מחייבים נוכחות בשטח. לשם המחשה, חשוב לזכור כי האיום הקונבנציונלי החמור ביותר על ישראל בימינו הוא הטילים, בחלקם מדויקים, הנמצאים ברשות אויביה (כמו איראן וחזבאללה) ומכסים את כל שטח הארץ. ישיבה בגדה המערבית אינה תורמת להתמודדות עם האיום הזה.

לישראל לא נשקפת סכנה ביטחונית קיומית מצד הפלסטינים:

אין להם נשק בלתי-קונבנציונלי או תת-קונבנציונלי שיכול לאתגר את כוחה הצבאי. לגבי צבאות אחרים, בימינו אין לגדה המערבית תפקיד מכריע בהגנה על ישראל מפני פלישה ממזרח. "תוכנית אלון" נהגתה אחרי מלחמת ששת הימים, תוך התבססות על ההנחה שיש ערך ביטחוני לנוכחות צבאית ואזרחית בחלקים מסוימים של הגדה. הרציונל הזה לא תקף יותר. השליטה בבקעת הירדן ובנקודות הנמצאות מערבה ממנה הייתה חשובה לבלימת ההתקדמות של טורי טנקים

עיראקיים וירדניים המגיעים ממזרח. לא זאת בלבד שמלחמות קונבנציונליות הכוללות תמרון צבאי הן מחזה נדיר מאוד במאה ה-21, אלא שעיראק התפרקה זה מכבר מנכסיה הצבאיים וירדן נמצאת ביחסי שלום עם ישראל. גם איראן, אם תרצה לתקוף ממזרח, לא תשתמש כנראה בכוחות קרקעיים שיעברו דרך ירדן. גם אם תחליט לעשות זאת כנגד כל הסיכויים והתחזיות, צה"ל ערוך היטב לאיתור ולהשמדה של הכוחות הקרקעיים האיראניים עוד כשהם בשטח ירדן – זמן רב לפני שיתקרבו לגבול עם ישראל. במציאות הסכמית העומק האסטרטגי של ישראל טמון במעטפת האזורית, ובמקרה הספציפי הזה – בירדן. באופן כללי, הסבירות לפלישה ערבית נמוכה מאוד ביחס לעבר, והדבר יהיה נכון גם אחרי הקמת מדינה פלסטינית.

דב ויסגלס שימש כמנהל לשכתו של ראש הממשלה אריאל שרון ויעץ גם לראש הממשלה אהוד אולמרט. ויסגלס, שהיה מצוי בפרטי שיחות אנאפוליס, פרסם ב-2013 מאמר שבו מנה את הסיבות שבגינן ניתן לוותר על נוכחות צבאית ישראלית "מסוכנת ומיותרת" בבקעת הירדן. "הטרור בבקעה תמיד היה קטן בהיקפו", הסביר ויסגלס. "משחדלה עיראק להוות איום צבאי על ישראל, אין מזרחה לירדן מדינה או כוח צבאי אחר שעלולים 'לפלוש' לישראל... אם חלילה תקרוס ממלכת ירדן, לא 'חיל המצב' הוא שיעסוק בכך... כוחות צבאיים דלילים הפרושים בקו הגנה ארוך אינם מוסיפים ביטחון. בדרך כלל הם עסוקים בהגנה על עצמם, כפי שעשה צה"ל בדרום לבנון ובציר פילדלפי". במסמך של "המועצה לשלום וביטחון" נכתב כבר בשנת 2000: "ההנחה כי מתחייבת נוכחות פיזית של צה"ל בבקעה על מנת

הסדר מדיני יאפשר להשלים
את תוואי הגדר ההפרדה
ולסגור הרמטית את שטח
המדינה הפלסטינית - מה
שיחזק עוד יותר את היכולת
של ישראל להתמודד עם איום
הטרור מהגדה

לסכל מתקפה ממזרח לירדן אינה תקפה יותר. הנחיתות הטופוגרפית של הבקעה תהפוך אותה, בתנאי הקרב המודרני, לשטח השמדה לכוח הצבאי שיימצא בה. ליישובים בבקעה אין חשיבות ביטחונית. בפרוץ הקרבות הם ייהפכו לנטל ביטחוני."

כאמור, אחרי חתימת ההסכם סידורי הביטחון אמורים לספק את צרכיה של ישראל בשגרה. אבל מה יקרה אם תחול הידרדרות ביטחונית וישראל תיאלץ להפעיל כוח צבאי ולשוב לגדה המערבית? גורמים עוינים כמו איראן וארגוני הסלפיה-ג'האדיה עלולים לערער את היציבות האזורית, ויש להיערך גם לקראת תרחיש כזה, קיצוני ככל שיהיה. במקרה כזה, עוצמתו של צה"ל – ופערי הכוחות הברורים בין ישראל לפלסטין – יאפשרו לו לכבוש מחדש את הגדה המערבית תוך שעות ספורות ולטפל באיום שנשקף לישראל. ישראל מספיק חזקה ועצמאית כדי להגן על עצמה, וכניסה צבאית נקודתית

להסרת איום כרוכה במחיר נמוך יותר מהמשך ישיבה בשטח – על אחת כמה וכמה כשהישיבה בשטח כוללת גם יישובים אזרחיים, כמו במצב הנוכחי. ההתנתקות מרצועת עזה ממחישה את הנקודה הזו: מאז 2005 כחת מספר הנכנעים הישראלים מטרור פלסטיני, כולל בשלושת סבבי העימות בין ישראל לחמאס ב-2008, 2012 ו-2014. יתרה מכך, בניגוד להיום, הלגיטימציה הבינלאומית לפעולה צבאית של ישראל צפויה להיות רחבה וגורפת. ארצות-הברית, ולא רק היא, צפויה לגבות ביתר שאת צעדים ישראליים להגנה עצמית, והדבר יעוגן גם בהסכם עצמו: זהו סעיף שישראל התעקשה עליו בכמה מסבבי המשא ומתן בעבר.

באופן כללי, כל מדיניות המיושמת בהקשר הישראלי-פלסטיני אינה נטולת סיכונים ביטחוניים. אמירה זו תקפה גם לגבי המדיניות הנוכחית של ישראל בשטחים. בשקלול ההיבטים השונים שנסקרו, הסיכון הכרוך בכיבוש מחדש של השטחים, במקרה הצורך, נמוך מהסיכון הכרוך בהישארות בהם – במיוחד נוכח הסבירות הנמוכה להתממשותו של תרחיש קיצון כזה. מחקר של סא"ל (מיל') עומר צנעני מ-2018 מראה כי גם בתרחישי קיצון של הסלמה וקריסה, מציאות של שתי מדינות עדיפה לישראל. עוצמתו ועליונותו של צה"ל, שבאופן טבעי יגברו אחרי הנסיגה מהגדה כתוצאה מהתפנות משאבים, משמשים

כתעודת ביטוח עבור מדינת ישראל. בכל מקרה, נראה כי הסבירות שישראל אכן תזדקק לפוליסת ביטוח זו נמוכה מאוד.

לסיכום, מציאות הסכמית אינה דומה לתרחיש של רצועת עזה – כלומר, נסיגה ישראלית המשאירה אחריה "אדמה חרוכה" שאליה יכולים להיכנס גורמים

העליונות הטכנולוגית המוחלטת של ישראל מקנה לה יכולת לשמור על הביטחון ועל תחושת הביטחון של אזרחיה באמצעות כלים מגוונים שאינם מחייבים נוכחות בשטח

האם צה"ל יודע להגן על ישראל מול האיומים שעלולים להתעורר לאחר הקמת מדינה פלסטינית? לדברי הרוב המוחלט של בכירי מערכת הביטחון בעשורים האחרונים, התשובה חיובית

מיליטנטיים ללא שום מנגנונים מרסנים. גם אם קיים סיכון בנסיגה ישראלית מוסכמת, אין זה אומר שמדובר במצב מסוכן – ודאי בהשוואה לסיכונים הנגרמים מנוכחות ישראלית שוטפת בגדה המערבית. סיכון איננו סכנה. השאלה המרכזית שצריכה לעמוד לנגד עיניהם של אזרחי ישראל והנהגת המדינה היא זו: האם צה"ל ומערכת הביטחון יודעים להגן על מדינת ישראל באופן אקטיבי מול האיומים שעלולים להתעורר לאחר הקמת מדינה פלסטינית? לדברי הרוב המוחלט של בכירי מערכת הביטחון בעשורים האחרונים, התשובה לשאלה הזו חיובית.

ג. סכנות הקשורות בירדן

ירדן היא חלק בלתי-נפרד מהסכסוך הישראלי-פלסטיני מראשיתו ועד ימינו. השלטון הירדני בגדה המערבית בשנים 1948-1967, שיעור הפלסטינים מקרב האוכלוסייה הירדנית וההקשר ההיסטורי – כל אלה הופכים את הממלכה ההאשמית לשחקן מרכזי בסכסוך. בהקשר הביטחוני, החשש העיקרי הוא כי נפילה של ירדן לידי גורמי אסלאם רדיקלי תהיה בעלת השלכות מרחיקות-לכת עבור האזור בשל סמיכותה למדינה הפלסטינית. אם יתמש תרחיש זה, ישראל תאבד את העומק האסטרטגי שלה ממזרח ותהיה נתונה לאיום משתי מדינות עוינות בגבולה הארוך ביותר.

נבואות הזעם בדבר נפילתה הקרבה של הממלכה ההאשמית מלוות אותה מיום הקמתה. כיצירה בריטית ששורטטה על מפה באופן גס ומלאכותי משיקולים אימפריאליסטיים, ללא היסטוריה משותפת או זהות לאומית מובחנת, עלו לאורך השנים ספקות חוזרים ונשנים לגבי היכולת שלה לשמור על יציבות מול אתגרים פנימיים וחיצוניים. ואולם, למרות משברים רבים באזור ובממלכה, הצליח בית המלוכה ההאשמי לשרוד את הטלטלות, כולל אירועי "האביב הערבי" ומלחמת האזרחים בסוריה. מדיניות שקולה ופרגמטית מצד שליטי ירדן סייעה בהפגת מתחים פנימיים בין האוכלוסייה השבטית, המהגרים הפלסטינים, בית המלוכה והפליטים מעיראק ומסוריה. במקביל, התמיכה החיצונית של ארצות-הברית והעולם המערבי הבטיחה את היציבות הביטחונית של ירדן מול שכנותיה. האתגרים הניצבים בפני ירדן לא נעלמו ואינם פתורים, אבל מאה השנים האחרונות מלמדות כי חוסנה של הממלכה וכושר עמידתה גדולים מהמיוחס לה בישראל.

רצונה הרשמי של ירדן, שעליו הצהירה ושאליו היא מחויבת בפועל מאז שהסירה את תביעותיה לריבונות בגדה המערבית ב-1988 ("ניתוק הזיקה"), הוא הקמת מדינה פלסטינית בגדה וברצועת עזה. לפיכך, המשמעות של השארת הסוגייה הפלסטינית בלתי-פתורה היא השארה של "המולדת האלטרנטיבית" או "האופציה הירדנית" על השולחן. שליטי ירדן חוששים מהפיכת הממלכה לבית הלאומי הפלסטיני, ולכן רואים בהקמת מדינה פלסטינית בגדה ובעזה ערובה ליציבות של ארצם. זו הסיבה שהמלך ובעלי תפקידים בממשל חוזרים מעל כל במה על תמיכתם בפתרון שתי המדינות

ועל התנגדותם למהלכים חד-צדדיים. הרציונל הירדני פשוט: הקמת מדינה פלסטינית תסייע בהכרח לשמירת היציבות בירדן, ותשכך מאויים לאומיים פלסטינים שעשויים לאיים על שלטונו של בית המלוכה ההאשמי.

לצד זאת, האינטרס הירדני מגובה בקשרים הביטחוניים החזקים של הממלכה עם ארצות-הברית וישראל, המספקים לה שכבת הגנה מפני איומים חיצוניים ופנימיים. יחסי ישראל-ירדן נמצאים מבחינות רבות בשפל היסטורי בעקבות 11 שנות שלטון נתניהו. יוצא מן הכלל הוא שיתוף הפעולה הביטחוני ההדוק בין המדינות, שמצליח לשרוד את הידרדרות היחסים הכללית. תכלית הקשרים הביטחוניים בין ישראל לירדן היא שמירה הדדית על ביטחון הצדדים החתומים על הסכם השלום. לא בכדי הסכם השלום עם ירדן כולל שני סעיפים המעניקים ביטחונות לישראל. האחד (סעיף 4) אוסר על ירדן ועל ישראל לכרות בריתות צבאיות עם מדינות וארגונים צבאיים עוינים לצד האחר או לאפשר להם לפעול משטחה באופן שעלול לפגוע בצד האחר. השני (סעיף 5) כולל התחייבות הדדית למאבק בטרור. ואכן,

כפי שמעידים מפקדי צה"ל ששירתו בבקעת הירדן בשלושים השנים האחרונות, מאז חתימת הסכם השלום הצבא הירדני פועל בצורה אפקטיבית לסיכול פעולות טרור והברחה בגבול עם ישראל.

המעורבות האמריקאית מספקת לירדן שכבת הגנה נוספת. המחויבות של ארצות-הברית לממלכה כוללת סיוע ביטחוני ושליחת כוחות המסייעים בידה להתמודד עם ההשלכות של מלחמת האזרחים בסוריה והאיום של הסלפיה-ג'האדיה.

במשך השנים דובר לא אחת על הסכם צד בין ארצות-הברית

לירדן, שיתמוך באכיפת ההסכם הישראלי-פלסטיני ויכלול מרכיבים להבטחת היציבות הירדנית. כך, למשל, הבנות אולמרט-אבו מאזן מ-2007 כוללות הסכם ביטחוני עם ירדן. עיקרון חשוב שישראל צריכה להתעקש עליו הוא שירדן ומצרים יהיו מעורבות בעיצוב כל הסכם עתידי עם הפלסטינים. זאת על-מנת ליצור מארג אזורי המבטיח לישראל סיוע ביטחוני וצבאי במקרה הצורך. מעטפת כזו תכרוך יחד את ארבעת הצדדים ותיצור ביניהם תלות, שתפחית את המוטיבציה של כל אחד מהם להפר את ההסכם.

כפי שצוין קודם, במעגל הרחב, מדינות האזור שיהיו מעוניינות בכך יוכלו לקחת חלק בהסכם. השותפות איתן תכלול יוזמות מגוונות – לא רק בתחום הביטחון אלא גם ביחס לאתגרים כמו פליטים, פשיעה ומחסור במזון ובמים. במעגל החיצוני האחרון תימצא הקהילה הבינלאומית שתספק להסכם מטריה כלכלית ודיפלומטית. המבנה הרב-שכבתי של ההסכם יתמוך בכל אחד מהצדדים כנגד איומים חיצוניים – וביטחונה של ירדן יהיה יעד אסטרטגי מרכזי בכל תרחיש. כך או אחרת, חשוב לזכור כי

שמירת ביטחונה של ירדן תהיה יעד אסטרטגי בכל הסכם עם הפלסטינים. כך או אחרת, חשוב לזכור כי המדיניות הישראלית הנוכחית מערערת את יציבות הממלכה יותר מכל הסכם עתידי

המדיניות הישראלית הנוכחית מערערת את יציבות הממלכה יותר מכל הסכם עתידי.

ד. הסתמכות על כוחות שמירת שלום

סידורי הביטחון במציאות של שתי מדינות, בחלקן הגדול של התוכניות והמתווים להסכם ישראלי-פלסטיני, כוללים נוכחות של כוח זר לסיוע באכיפת ההסכם, בעיקר בגבולות. באופן ספציפי בתוכנית של ג'ון אלן דובר על כוח אמריקאי בבקעת הירדן. בתהליך אנאפוליס דובר על כוח נאט"ו. היתרון בשימוש בכוח רב-לאומי הוא המענה שניתן לפלסטינים על חוסר רצונם להמשך נוכחות צבאית ישראלית, ובמידה מסוימת ומסויגת לישראל שאינה סומכת ידיה על כוחות הביטחון הפלסטינים באופן מלא. בכוח רב-לאומי אף ניתן לשלב חיילים ישראלים, נקודה חשובה עבור ישראל.

עם זאת, העמדה הישראלית העקרונית היא שניתן לסמוך על צה"ל בלבד וכי אף כוח אחר לא יגן באפקטיביות על האינטרס הישראלי. חוסר אמון זה נובע במידה רבה מהניסיון המצטבר מביצועי הכוחות לשמירת שלום בסיני, רמת הגולן ודרום לבנון: חיילים זרים אינם מגלים נכונות רבה להקריב את חייהם ולאכוף הפרות של הסכמי שלום בזמן שגרה, קל וחומר בעתות מלחמה, אז הם צפויים לנטוש את עמדותיהם ולסגת למקום מבטחים. בנוגע לחיילים אמריקאים נשמעת טענה נוספת ולפיה היחסים הקרובים בין ישראל לארצות-הברית עלולים להתערער כתוצאה מהצבת חיילים אמריקאים בסיכון לשם שמירה על ביטחון ישראל. לאורך השנים הסיוע הביטחוני מצד ארצות-הברית אמנם הלך והתעצם, אך היה ברור כי הברית בין המדינות אינה כוללת לחימה אחת עבור השנייה.

חששות אלה אמנם מבוססים על הנחות מוצקות, אבל אינם עולים בקנה אחד עם הדינמיקה שתיווצר בתנאים של הסכם ועם אופן הפעולה הצפוי של הכוח הרב-לאומי. ביטחונה של ישראל יסתמך בראש ובראשונה על צה"ל. בשטחי המדינה הפלסטינית המפורזת המלאכה תוטל על כוחות הביטחון הפלסטינים, שיוציאו לפועל מדיניות של שלטון שלאחר חתימת הסכם מעוניין לממש אחריות ביטחונית. תפקידו של הכוח הרב-לאומי יהיה בעיקרו סמלי, עם דגש לתיווך בין הצדדים וייצוג למאמצים והמעורבות הבינלאומית ליישום ההסכם. איש לא מצפה מכוח שאינו ישראלי או פלסטיני לחרף נפשו נוכח פני אויב. ולראייה, על אף ההתנגדות העקרונית הישראלית להסתמכות על כוחות זרים, הניסיון מהגזרות האחרות מלמד לאחר הצבתם ישראל לא מעוניינת שיתפנו. אשר לאמריקאים, הרי שהם חלק חשוב מכוח המשקיפים הרב-לאומי שמאייש את סיני מאז הסכם השלום בין ישראל למצרים – עובדה שלא הרעה את היחסים בין וושינגטון לירושלים.

מעורבות מדודה של כוחות צבאיים אמריקאים במנגנוני אכיפת ההסכם יכולה להועיל יותר מאשר להזיק. בסבבי המשא ומתן בעבר עמדתם של הפלסטינים הייתה שיש להציב כוחות אמריקאים בגבולות פלסטין על-מנת שישראל תימנע מלחצות את הגבול. חשוב לזכור כי האמריקאים לא עתידים להחליף את צה"ל ולתפוס עמדות קבועות בעומק השטח אלא להיפרס לאורך הגבול, באגן ההיסטורי

בירושלים ובמעברי הגבול. אמנם יש בכך סיכון מסוים, אבל ההדרגתיות של התהליך אמורה להבטיח כי הכוחות הללו יישבו במקומות אלה במציאות הסכמית של שתי מדינות שמאפשרת את זה.

5. מיתוס התרומה הביטחונית של ההתנחלויות

טיעון שעולה שוב ושוב בהקשר של ההתנחלויות הוא התרומה שלהן לביטחון המדינה. שורשיו של הטיעון ברורים, בהתחשב בכך שהציונות מראשיתה יצרה זיקה הדוקה בין התיישבות להגנה. "תוכנית אלון", ששרטטה את קווי המתאר הראשוניים של ההתנחלויות אחרי מלחמת ששת הימים, נשענה על

עיקרון זה בדיוק. בימינו הטיעון שלפיו ההתנחלויות חיוניות לביטחון ישראל מושמע בעיקר מצד ראשי יש"ע ופוליטיקאים מהימין המתנחלי. לדבריהם, בכל מקום שבו מתיישבים אזרחים יהודים, מגיע גם צה"ל – ובעקבות כך גובר ביטחון המדינה. מנגד, טוענים מנהיגי המתנחלים, צה"ל נמנע מלפעול לאורך זמן באזורים שבהם לא מתגוררים אזרחים יהודים, כמו רצועת עזה ושטחי A בגדה המערבית.

בקרב בכירי מערכת הביטחון
קיים בימינו קונצנזוס כמעט
מוחלט ולפיו גם אם הרעיון
שההתנחלויות תורמות לביטחון
היה נכון בעבר - היום הוא חסר
כל תוקף

ב-2017 פרסם מרכז מולד מחקר מקיף שבחן את הזיקה בין ההתנחלויות לביטחון המדינה. מהנתונים שנסקרו במסמך עולה כי לא זאת בלבד שהנוכחות האזרחית בשטחים אינה תורמת לביטחון בשום צורה, אלא שהיא מהווה נטל ביטחוני כבד על צה"ל. למעשה, בקרב בכירי מערכת הביטחון קיים בימינו קונצנזוס כמעט מוחלט ולפיו גם אם הרעיון שההתנחלויות תורמות לביטחון היה נכון בעבר – היום הוא חסר כל תוקף. כל הנחות היסוד המבצעיות שעמדו בבסיס "תוכנית אלון" איבדו את הרלוונטיות האסטרטגית שלהן לפני שני עשורים לפחות. זאת נוכח התמורות הגיאוגרפיות-פוליטיות במזרח התיכון – ובראשן ההיחלשות הצבאית של עיראק והסכם השלום עם ירדן; התעצמות צה"ל; השינויים בשדה הקרב של המאה ה-21; והשינויים בתפקיד של יישובים אזרחיים בזמן לחימה: אזרחים אינם משמשים עוד כקו הגנה חמוש כמו ב-1948, אלא מפונים הרחק מהחזית. בקיצור, בימינו יישובים אזרחיים אינם אלא נקודת תורפה צבאית – יעד קל להתקפה וקשה להגנה.

ההגנה על אזרחים ישראלים החיים בלב השטח הפלסטיני מעצימה מאוד את האתגר הביטחוני שעומד בפני צה"ל ופוגעת ביכולת של מערכת הביטחון לספק לאזרחי ישראל הגנה מפני איום הטרור הפלסטיני. כדי להבין את הסוגייה, צריך להבחין באופן ברור בין הנוכחות האזרחית של ישראל בשטחים (התנחלויות) לבין הנוכחות הביטחונית של ישראל בשטחים (צה"ל ושב"כ). בימין המתנחלי מנסים כבר שנים ליצור בלבול בין שני סוגי הנוכחות הללו וליצור את הרושם שקיים קשר הכרחי בין פעולות האבטחה והסיכול של זרועות הביטחון בשטחים לבין התיישבות האזרחית מעבר לקו הירוק. בפועל, הקשר הוא הפוך: ההתנחלויות לא פועלות בשירות הביטחון אלא הביטחון בשירות ההתנחלויות.

הפגיעה של ההתנחלויות באינטרס הביטחוני באה לידי ביטוי גם במישור האסטרטגי (מדיניות ממשלתית כוללת) וגם במישור האופרטיבי (הפעלת הכוחות בשטח). ראשית, הן מאריכות באופן משמעותי את קו ההגנה שלאורכו צה"ל נדרש להיפרש. בהערכה שמרנית ביותר, קו הפרדה בין ישראל לגדה ארוך פי חמישה לפחות מזה שהיה נדרש ללא התנחלויות. מכאן יוצא שהצורך לשמור על אזרחים בלב אוכלוסייה פלסטינית מכביד באופן דרמטי על היכולת של צה"ל להגן על אזרחים היושבים ממערב לקו הירוק. שנית, היקף הכוחות שהצבא נדרש להחזיק בגדה המערבית הוא חלק משמעותי מהכוח הלוחם הזמין של צה"ל, והוא גדול באופן לא פרופורציונלי מסדר הכוחות המגן על כל שאר החזיתות גם יחד (לבנון, סוריה, רצועת עזה והערבה).

בניגוד להנחה הרווחת, הרוב המכריע של הכוחות המוצבים בגדה לא עוסקים בסיכול פעולות טרור המכוונות כלפי אזרחים בתוך ישראל אלא בהגנה על ההתנחלויות עצמן

בנוסף, ההתנחלויות זוללות את המשאבים המוגבלים של מערכת הביטחון. היקף הכוחות הנדרשים כדי להגן עליהן באופן אפקטיבי גדול במיוחד הודות לאופי הייחודי של המשימה: אבטחה של אזרחים חיים בלב-לב של שטח

עוין. בניגוד להנחה הרווחת, הרוב המכריע של הכוחות המוצבים בגדה לא עוסקים בסיכול פעולות טרור המכוונות כלפי אזרחים בתוך ישראל אלא בהגנה על ההתנחלויות. על-פי ההערכות, כ-80 אחוז מכוחות צה"ל בגדה המערבית עוסקים באבטחת התנחלויות, בעוד ש-20 אחוז בלבד מתמקדים בהגנה על מדינת ישראל הריבונית של גבולות 1967. בנוסף, ההתנחלויות פוגעות במוכנות של צה"ל לשעת חירום, מוסיפות נקודות חיכוך רבות בין ישראל לפלסטינים, יוצרות התנגשות מתמדת בין האינטרסים של הנהגת המתנחלים לעמדת הדרג המקצועי, מאלצות את צה"ל להתמודד עם ניסיונות חבלה מצד גורמי טרור יהודיים, ופוגעות בלכידות של החברה הישראלית.

חלק מהמרואיינים העלו את הטענה כי הביטחון השוטף (בט"ש) בגדה המערבית משמר את הכשירות של צה"ל כצבא לוחם. בטענה זו אין ממש, משני טעמים. קודם כל, את המשאבים העצומים המושקעים כיום בתעסוקה השוטפת בגדה אפשר היה להפנות לבניין כוח והתעצמות מול אתגרים ביטחוניים מורכבים יותר בזירות אחרות – מה שהיה משפר את מאזן הכוחות הנוכחי בין ישראל לאויביה. דבר שני, כשירות מבצעית מושגת באמצעות אימונים מסודרים וקפדניים. לשם המחשה, התקופה שבין 1967 ל-1973 הייתה העמוסה ביותר מבחינת אימונים בצה"ל. הדבר הביא לביצועים צבאיים מצוינים במלחמת יום הכיפורים ולהישגים מרשימים בשדה הקרב. אלה אפשרו לישראל להכריע את המערכה בשתי חזיתות במקביל למרות המחדל המודיעיני החמור. לעומת זאת, המחסור באימונים בתקופת האינתיפאדה השנייה בא לידי ביטוי ברור בכשירות הנמוכה של הכוחות הלוחמים והציוד במלחמת לבנון השנייה. במלים אחרות, כדי לבנות כוח ולהתכונן למלחמה לא נדרש בט"ש אלא תר"ש (תוכנית רב-שנתית).

ומה לגבי בקעת הירדן? האם נוכחות ישראלית בבקעה אינה הכרחית כדי להגן על גבולה המזרחי של

במציאות שבה האיומים
הביטחוניים הם איום רקטי
ואיום טרור - ולא מלחמות
רחבות היקף - העומק
האסטרטגי של ישראל אינו
מושפע כמעט מנוכחות פיזית
על גבעה זו או אחרת

המדינה? שוב, גם אם בעבר התשובה לשאלה זו הייתה חיובית, הרי שהיום ניתן לענות עליה בשלילה. מבחינה אסטרטגית, מדינת ישראל נעדרה עומק מאז הקמתה. כלומר, כבר מימיה הראשונים היו לישראל "מותניים צרים" שכוחות זרים יכולים לחצות מקצה אחד לשני תוך זמן קצר יחסית. כתוצאה מכך, תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל נשענת על ההנחה שאין ולא יהיה למדינה עומק אסטרטגי פיזי בשטחה שלה. לאורך השנים נמצאו שורה של פתרונות המפצים על החיסרון הגיאוגרפי הזה:

נשק גרעיני (ע"פ מקורות זרים) שיוצר הרתעה, תפיסת הפעלה צה"לית ששואפת להעביר את הלחימה לשטח האויב ולנהל מערכות קצרות, כינון ברית צבאית הדוקה עם מעצמה עולמית ושמירה מתמדת על יתרון מודיעיני וטכנולוגי. בימינו, אף אחד מהפרמטרים האסטרטגיים הללו אינו תלוי בקיום של התיישבות יהודית בגדה המערבית. במציאות שבה האיומים הביטחוניים המרכזיים הם איום רקטי ואיום טרור – ולא מלחמות רחבות היקף של כוחות מתמרנים – העומק האסטרטגי של ישראל אינו מושפע כמעט מנוכחות פיזית על גבעה זו או אחרת.

לסיכום, ההתנחלויות לא תורמות לביטחון ישראל בשום צורה משמעותית. מדינת ישראל צריכה לשאול את עצמה על מה היא בעצם מגינה: אם התשובה היא "על ההתנחלויות עצמן", אז יש להן צידוק; כל תשובה אחרת מובילה למסקנה כי ההתנחלויות לא תורמות דבר למשימת ההגנה על מדינת ישראל ואף מקשות על ביצועה.

6. התרומה של הסדר מדיני עם הפלסטינים לביטחון ישראל

עד לשלב זה התמודדנו עם הטיעונים הביטחוניים המושמעים על-ידי מתנגדי ההסדר המדיני. אבל לצד התמודדות עם חששות ביטחוניים, חשוב לא פחות לבחון את הנושא מנקודת ראות פוזיטיבית. מציאות של הסכם מדיני תומנת בחובה מרכיבים שקשה מאוד לכמת אותם או להכיר בהם בטרם התממשו, אלא שהם בסופו של דבר היתרונות המשמעותיים ביותר של סיום הסכסוך: מכלול של שינויים מוחשיים ותודעתיים המעצבים מציאות חיים חדשה משני צדי הגבול.

כך, לדוגמה, קשה מאוד לדמיין כרגע כיצד ישתנו החיים בישראל מבחינה תפיסתית ותודעתית ביום שאחרי ההסכם. זה יותר ממאה שנים אנו רגילים לחיות בהוויה של סכסוך לאומי ודתי, שנוכח בחיינו ללא הפסקה ומתפרץ לעתים תכופות. גם כשורר שקט, זהו שקט מתוח. החשדנות כלפי הצד השני היא טבעית, ונקודת המוצא שלנו כלפיו היא לעומתית. זוהי תחושה עוצמתית מאוד הטבועה עמוק בזהות הישראלית והפלסטינית, והיא לא תיעלם כהרף עין. יחד עם זאת, הסכם מדיני – הכרוך בתהליך ארוך והדרגתי של בניית אמון הדדי – משנה את-אט את היחסים בין הצדדים. גם אם האיבה ההיסטורית והפערים הנרטיביים לא ייעלמו, אופן החשיבה עתיד להשתנות. הבסיס הוא אינטרסים משותפים; התוצאה היא התפוגגות הדרגתית של הביטויים הגלויים של הסכסוך.

הסכם השלום עם מצרים מספק את הדוגמה המוחשית ביותר לשינוי תודעתי מסוג זה. עבור ישראלים בשלושת העשורים הראשונים למדינה, האפשרות של יחסי שלום עם מצרים – האויבת המרה ביותר של ישראל דאז – הייתה בגדר מחשבה בלתי-נתפסת. והנה, מאז חתימת ההסכם ב-1979 הוא נשמר באדיקות ומעניק יציבות מרשימה לשתי המדינות בניגוד לכל התחזיות הקודרות. לאורך השנים האינטרסים המשותפים לישראל ולמצרים גברו פעם אחר פעם על כל שיקול אחר שהונח לפתחם

של מנהיגי שתי המדינות – אנשי ימין או שמאל, דתיים

או חילונים. ההסכם שרד טלטלות אזוריות וחילופי הנהגה

דרמטיים בשני הצדדים. גם העובדה שמדובר בשלום

שנחשב "קר" לא פגעה ביציבות ההסכם – אפילו בתקופה

אפופת אי-ודאות כמו השנים 2011-2013 במצרים. סביר

להניח כי הדבר יהיה נכון גם למקרה הפלסטיני: שני הצדדים

ישמרו על ההסכם מאחר שהפרתו תהיה כרוכה בתשלום של

מחירים גבוהים ביותר.

עבור ישראלים בשלושת
העשורים הראשונים למדינה,
האפשרות של יחסי שלום עם
מצרים הייתה בגדר מחשבה
בלתי-נתפסת. והנה, מאז
חתימת ההסכם ב-1979 הוא
נשמר באדיקות

בנוסף, הסדר מדיני ייצור "כתובת אחראית" פלסטינית אחת שמולה ישראל תוכל לעבוד. ישראל עובדת מול הרשות זה שלושה עשורים כמעט ומכירה אותה היטב. העברה של סמכויות נוספות לרשות, לצד

החלשת גורמים מתחרים כמו חמאס והג'האד האסלאמי, יעניקו לישראל ממשק אפקטיבי יותר לניהול ואכיפת הסכם השלום ולפיתוח היחסים בין המדינות.

יתרון נוסף של הסדר מדיני הוא שתשומת הלב הציבורית ומשאבי המדינה יופנו בהדרגה לסוגיות חשובות אחרות שעומדות על סדר היום הלאומי. ישראל תוכל ליהנות משלל הזדמנויות חדשות להשקיע בתחומים שאינם ביטחוניים כמו כלכלה, תעסוקה, רווחה, חינוך, בריאות, סביבה וטכנולוגיה. הקהילה הבינלאומית כולה תיפתח לרווחה את דלתותיה בפני ישראל, וסכנת החרם והסנקציות תוסר באופן סופי. אשר למערכת הביטחון, זו תוכל להתכונן טוב יותר לאתגרים הרציניים המונחים לפתחה בזירות אחרות ולהקדיש זמן רב יותר לאימונים, הכשרות והתאמת בניין הכוח למציאות המשתנה. רשת שיתופי הפעולה והבריתות של צה"ל תתרחב משמעותית עקב הידוק הקשרים עם מדינות האזור – מה שיגדיל את עוצמתה הצבאית של ישראל ואת אפשרויות הפעולה הפתוחות בפניה.

לבסוף, הקמת מדינה פלסטינית תביא לסיום השליטה הצבאית של ישראל באוכלוסייה אזרחית. הכיבוש יסתיים. פרט להפחתת הנטל הביטחוני הכבד על צה"ל וצמצום הסיכונים הכרוכים בתעסוקה מבצעית בשטח כבוש, יעלה בידה של ישראל להגשים סוף-סוף את ההבטחה המוסרית הגדולה הגלומה במגילת העצמאות: קיומה של מדינה יהודית ודמוקרטית המבטיחה חיי שוויון, חירות וצדק לכלל האזרחים החיים בה.

7. סיכום

אחד הממצאים המעניינים ביותר של הסקר שבוצע עבור מחקר זה התגלה כשהמשתתפים נשאלו את השאלה הבאה: "בלי קשר לעמדתך האישית, האם את/ה חושב/ת שרוב הישראלים תומכים או מתנגדים לפתרון שתי המדינות?" 62 אחוז השיבו כי הרוב מתנגדים ו-38 אחוז השיבו כי רוב הציבור תומך. תפיסה זו של המציאות הפוליטית בישראל עומדת בניגוד גמור לנתוני התמיכה העולים מסקר מולד ומעשרות סקרים אחרים שבוצעו בעשורים האחרונים, המעניקים רוב (משתנה בגודלו) לתמיכה בפתרון שתי המדינות. מכאן יוצא שעל אף שרוב אזרחי ישראל תומכים בפתרון הזה, השתרשה בציבור תחושה עמוקה כי מדובר בפתרון בלתי-לגיטימי,

המקובל רק על מיעוט מהאזרחים. זוהי התוצאה של יותר מעשר שנות קיפאון מדיני ושל היעלמות אופציית המדינה הפלסטינית מהדיון הציבורי בישראל.

אחת ההשלכות של דחיקת פתרון שתי המדינות לשולי הוויכוח הפוליטי היא השתרשות של הנחות ביטחוניות שגויות הקשורות אליו. ההערכה הרווחת – בקרב תומכי ומתנגדי חלוקת הארץ גם יחד – כי מצבה הביטחוני של ישראל ייפגע בעקבות הסכם, נשענת על מספר הנחות שנותחו במחקר זה. חלקן מבוססות יותר וחלקן פחות, אך כולן משקפות חששות כנים ונובעות, בין היתר, מההיסטוריה העקובה מדם של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. התמודדות אנליטית עם טיעונים ביטחוניים אלו מביאה למסקנה כי סוגיית הביטחון אינה מהווה מכשול בפני הסדר מדיני. יותר מכך, הקמת מדינה פלסטינית במסגרת הסכם עשויה במידה רבה לשפר את המצב הביטחוני של ישראל.

כל החששות הביטחוניים הקונקרטיים נשענים, בסופו של דבר, על חוסר אמון בפלסטינים כשותפים למהלך מדיני. זהו מחסום פסיכולוגי קשה שנובע, בראש

ובראשונה, מהחוויה הביטחוניית המעצבת עבור ישראלים רבים במאה הנוכחית: הנסיגות החד-צדדיות מעזה ומלבנון, ובפרט זו מרצועת עזה, שבעקבותיהן שטח שהופקר הפך בסיס להתחמשות ולפעילות צבאית נגד ישראל. אכן, הגישה החד-צדדית אינה מבטיחה עתיד מזהיר עבור ישראל. אבל הסדר מדיני איננו מהלך חד-צדדי – הוא ההפך מכך, והוא כולל מנגנונים רבים שכל תכליתם שמירה על האינטרסים הביטחוניים של מדינת

העיקרון שצריך לעמוד
בבסיס ההסכם הוא עיקרון
מדיני: איזה סוג של מדינה
ישראל רוצה להיות ואיזה
פתרון משרת את האינטרסים
שלה. מערכת הביטחון תדע
לגזור ממנו את מערך ההגנה
המתאים

על אף שרוב אזרחי ישראל
תומכים בפתרון שתי המדינות,
השתרשה בציבור תחושה כי
מדובר ברעיון בלתי-לגיטימי,
המקובל רק על מיעוט
מהאזרחים. זוהי התוצאה
של יותר מעשר שנות קיפאון
מדיני

סוגיית הביטחון אינה מהווה מכשול בפני הסדר מדיני.
יותר מכך, הקמת מדינה פלסטינית במסגרת הסכם עשויה במידה רבה לשפר את המצב הביטחוני של ישראל

ישראל. אף אחד מהמנגונים הקריטיים הללו אינו קיים במהלך חד-צדדי.

בניגוד לנסיגה חד-צדדית, הסכם מדיני משנה לגמרי את התנאים שבהם פועלים שני הצדדים החתומים עליו ואת מצבם התודעתי. מדינה פלסטינית, אם תקום, תחשוש להרע לישראל מסיבה אחת פשוטה: יהיה לה הרבה מאוד מה להפסיד. התנופה הכלכלית,

הרווחים החומריים והמעטפת האזורית והבינלאומית שתקבל במסגרת ההסכם – כל אלה יפחיתו באופן דרמטי את המוטיבציה הפלסטינית לחזור למעגל האלימות, וכך גם הידיעה שפגיעה בישראל עלולה להחזיר את צה"ל לשטחי הגדה. בכל מקרה, חשוב להבין כי צה"ל לא מאבד מכוחו במסגרת הסכם. הנפוך הוא. ישראל עתידה לשמור על עליונותה הצבאית והטכנולוגית גם במציאות הסכמית. זו תאפשר לה לפעול נגד כל איום ביטחוני שיקום עליה ואף לשוב במקרה הצורך לגדה המערבית.

גם גורמים ביטחוניים ודיפלומטיים שישבו סביב שולחן המשא ומתן מטעמה של ישראל לאורך השנים סבורים כי יש בכוחה של מערכת הביטחון להגן על אזרחי ישראל באופן אפקטיבי לאחר נסיגה מהגדה. קיימים אמנם חילוקי דעות בין ישראל לפלסטינים לגבי הפרטים של סידורי הביטחון, אבל אלה נחשבים אפשריים לגישור.

העיקרון שצריך לעמוד בבסיסו של כל הסכם הוא עיקרון מדיני: איזה סוג של מדינה ישראל רוצה להיות ואיזה פתרון משרת את האינטרסים שלה בצורה המיטבית. מערכת הביטחון תדע לגזור מהעיקרון המדיני את מערך ההגנה המתאים, שיאפשר שגרת חיים נורמלית ובטוחה לאזרחי שתי המדינות. העיקרון המדיני שמערכת הביטחון מתבקשת לשרת כיום הוא הבחירה של ישראל להמשיך ליישב אזרחים ישראלים בעומק השטח הפלסטיני. בעתיד יוכל זה להיות עיקרון אחר – ומערכת הביטחון תדע להיערך בהתאם. תפיסת הביטחון של ישראל תשרת את היעדים המדיניים והחזון הלאומי שלה.

ההתנגדות לפתרון שתי המדינות מתבססת על התפיסה שמבכרת את המצב הנוכחי – "הסטטוס-קוו" – על פני שינויים דרמטיים במציאות. זוהי הנחה מסוכנת מאוד, מכיוון שלפי דעת רוב בכירי מערכת

הסדר מדיני איננו מהלך חד-צדדי - הוא ההפך מכך, והוא כולל מנגנונים רבים שכל תכליתם שמירה על האינטרסים הביטחוניים של מדינת ישראל.
מנגנונים אלה לא היו קיימים בנסיגות מעזה ומלבנון

הביטחון, המציאות הנוכחית בגדה המערבית תביא בהכרח במוקדם או במאוחר להתפרצות אלימה. הפלסטינים עדיין שואפים להגדרה עצמית ועדיין חיים תחת כיבוש צבאי. זהו שילוב נפיץ שיוביל בהכרח לגלי התקוממות חוזרים ונשנים של הצד המדוכא. כך היה באינתיפאדה הראשונה, שגם לה קדמו עשרים שנות שקט מטעה, וכך היה גם באינתיפאדה השנייה. גם אם דור אחד מוותר על המאבק בישראל, יבוא במקומו דור אחר שיחדש את האלימות: דיכוי לא יכול להצליח לאורך זמן, בטח שלא במאה ה-21. בחירה במדיניות ניהול הסכסוך משמעה סבבי אלימות חוזרים ונשנים וגביית מחיר דמים כבד משני העמים.

בשורה התחתונה, ישראל צריכה לבחור בין מציאות של מדינה אחת – מציאות שתשנה את חייהם של אזרחי ישראל ללא היכר ועלולה להתדרדר לשפיכות דמים בסגנון יוגוסלבי – לבין פתרון שתי המדינות. הנוסחה המדינית היחידה שנמצאת על השולחן ומתבססת על שלל תוכניות מפורטות ועל תמיכה ציבורית מוצקה היא חלוקת הארץ בין שני העמים והקמת מדינה פלסטינית לצד מדינת ישראל. זה לא פתרון מושלם או קל לביצוע, אבל בסופו של דבר אין בנמצא כל חלופה אחרת המציעה מענה ברור לסוגיות המפתח של הסכסוך: ריבונות, טריטוריה וביטחון.

הימנעות ממעשה, תוך הנחה
מוטעית שהמצב הנוכחי יימשך
לעד, מתעלמת מהשינויים
החלים בשטח כבר היום
ועוצמת עיניים בפני הסיכונים
המתרבים

כל נתיב פעולה שבו ישראל תיבחר יהיה כרוך בסיכונים. האתגר, לפיכך, הוא לנהל את הסיכונים ולהפחית אותם – לא לנסות להימנע מהם לחלוטין. הימנעות ממעשה, תוך הנחה מוטעית שהמצב הנוכחי יימשך לעד, מתעלמת מהשינויים החלים בשטח כבר היום ועוצמת עיניים בפני הסיכונים המתרבים. בחירה שקולה ואחראית במתווה שתי המדינות פירושה ניהול סיכונים מושכל, המותאם לנסיבות הביטחוניות והגיאוגרפיות ומשרת את האינטרסים של מדינת ישראל.

מקורות

מחקר זה מתבסס על מגוון רחב של מקורות במטרה להניח תשתית רחבה ומקיפה ככל הניתן לדיון. להלן רשימת המקורות ששימשו את המחקר ושתורמים להבנת ההיבטים הביטחוניים של הסדר מדיני בין ישראל לפלסטינים.

ראיונות

חלק מרכזי בעבודת המחקר כלל ראיונות עומק שנערכו בחודשים מארס-מאי 2020 עם קשת רחבה של מומחים בתחום הביטחון, אותם ניתן לחלק לשלוש קבוצות התמחות:

- < דמויות שכיחנו בתפקידים בכירים מאוד בצה"ל ובשב"כ בעשור האחרון, עם דגש על ניסיון מבצעי ומודיעיני בזירה הפלסטינית.
- < בעלי תפקידים בכירים בסבבי המשא ומתן המדיני שנוהלו בעשורים האחרונים בין ישראל לרשות הפלסטינית.
- < מומחים מהאקדמיה וממכוני מחקר בנושאי הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ביטחון לאומי, היסטוריה צבאית, פסיכולוגיה, אסטרטגיה ויחסים בינלאומיים.

מסמכים רשמיים

"חוזת שלום בין מדינת ישראל ובין הרפובליקה הערבית של מצרים", 26 במארס 1979, מתוך אתר הכנסת.

"Address to the Nation", 31 July 1988, King Hussain website.

"הצהרת העקרונות בדבר הסדרי ביניים של ממשל עצמי עם אש"ף", 13 בספטמבר 1993, מתוך אתר הכנסת.

"חוזת שלום בין מדינת ישראל לבין הממלכה הירדנית ההאשמית", 26 באוקטובר 1994, מתוך אתר הכנסת.

"הסכם ביניים ישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה", 28 בספטמבר 1995, מתוך אתר הכנסת.

"מתווה קלינטון- הנוסח המלא (כולל הבהרות של חבר משלחת המו"מ הישראלית השר לשעבר שלמה בן עמי)", 27 בדצמבר 2000, מתוך אתר יוזמת ז'נבה.

["Text of Arab peace initiative adopted at Beirut summit"](#), 28 March 2002, Library of Congress web archive

["Letter From President Bush to Prime Minister Sharon"](#), 14 April 2004, The White House archives.

["A Document of General Principles and Policies"](#), 1 May 2017, Hamas website.

["Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People"](#), January 2020, The White House.

תוכניות ומתווי פעולה

יוזמת ז'נבה, ["הסכם ז'נבה"](#), דצמבר 2003.

עתיד כחול לבן, ["פרדיגמה חדשה לתהליך המדיני של הסכסוך הישראלי-פלסטיני"](#), 28 בדצמבר 2011.

ישראל שלי, ["תוכנית ההרגעה: מתווה מעשי לניהול הסכסוך הישראלי-פלסטיני"](#), 30 באפריל 2012.

Ilan Goldenberg, Major General (Res.) Gadi Shamni, Nimrod Novik, and Colonel Kris Bauman, ["A Security System for the Two-State Solution"](#), Center for a New American Security (CNAS), May 2016.

מפקדים למען ביטחון ישראל, ["ביטחון תחילה: משנים את כללי המשחק - מתווה לשיפור מצבה הביטחוני-מדיני של ישראל"](#), יוני 2016.

יואב קיש, ["תכנית האוטונומיה של חה"כ יואב קיש: חוזרים לעקרונות של מנחם בגין"](#), יולי 2016.

ישראל יוזמת, ["האופציה האזורית: הצעה לקידום אסטרטגיה אזורית ובניית ברית אזורית בין ישראל למדינות ערב המובילות"](#), 10 בפברואר 2017.

בצלאל סמוטריץ', ["תוכנית ההכרעה: המפתח לשלום נמצא בימין"](#), השילוח, גיליון 6 (תשרי תשע"ח/ ספטמבר 2017), עמ' 81-101.

עמוס ידלון, אודי דקל וקים לביא, ["מתווה אסטרטגי לזירה הישראלית-פלסטינית"](#), המכון למחקרי ביטחון לאומי, אוגוסט 2018.

מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון, ["עוצמה בשעת מבחן: מתווה מדיניות לממשלת ישראל"](#), סיון תשע"ט/יוני 2019, עמ' 33-49.

מחקרים וסקרי דעת קהל

- המועצה לשלום וביטחון, "קווי ביטחון אסטרטגיים במסגרת הסדר קבע", ספטמבר 2000.
- מולד – המרכז להתחדשות הדמוקרטיה, "היזמה הערבית – החמצה אסטרטגית והזדמנות היסטורית", 24 באפריל 2013.
- תמר הרמן וח'ליל שקאקי, "משאל עמים: סקר ישראלי-פלסטיני משותף", המכון הישראלי לדמוקרטיה והמרכז הפלסטיני למחקר מדיניות וסקרים (PSR), יוני 2016.
- עומר צנעני, "תהליך אנאפוליס (2007-2008) – נווה מדבר או פאטה מורגאנה", מרכז תמי שטינמץ למחקרי שלום באוניברסיטת תל אביב ומולד – המרכז להתחדשות הדמוקרטיה, 7 ביוני 2016.
- אבישי בן ששון-גורדיס, "המאזן האסטרטגי של הנסיגה הישראלית מרצועת עזה (2005-2016)", מולד – המרכז להתחדשות הדמוקרטיה, 10 באוגוסט 2016.
- יעקב עמידור, "הגישות לפתרון הסכסוך בין ישראל לבין הפלסטינים", מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, עיונים בביטחון המזרח התיכון, גיליון 29, 28 בפברואר 2017.
- אודי דקל וקובי מיכאל (עור.), "תרחישים בזירה הישראלית-פלסטינית: האתגרים האסטרטגיים והמענים האפשריים", המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 176, מאי 2018.
- עומר צנעני, "מניהול סכסוך לניהול הסדר: תפיסת הביטחון הישראלית והמדינה הפלסטינית", מולד – המרכז להתחדשות הדמוקרטיה ומרכז תמי שטינמץ למחקרי שלום באוניברסיטת תל-אביב, 20 ביוני 2018.
- אפרים לביא, יעל רונן והנרי פישמן, "52 שנה לתהליך אוסלו; ציון דרך בניסיונות ליישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני", תל אביב: כרמל, 2019.
- ציפי ישראלי, "מדד הביטחון הלאומי: מגמות בדעת הקהל בישראל", המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 200 (מאי 2020).
- שאול אריאלי, "פרטנר ותוכנית: 'חזון השלום' של הנשיא טראמפ מול חלופת שתי המדינות", Israel Policy Forum, מאי 2020.
- Shira Efron and Evan Gottesman, "In Search of a Viable Option: Evaluating Outcomes to the Israeli-Palestinian Conflict", Israel Policy Forum, Policy report, February 2020.

מאמרים

- אפרים לביא, "עבודת המודיעין בזירה הפלסטינית: הערכה ביקורתית", מבט מל"מ, גיליון 52 (כסלו תשס"ט – דצמבר 2008) עמ' 30-33.
- יוסי קופרווסר, "על הערכת המודיעין ערב האינתיפאדה השנייה: תגובה למאמרו של לביא", מבט מל"מ, גיליון 52 (כסלו תשס"ט – דצמבר 2008), עמ' 34-37.
- טלי קרויטורו, "פסק זמן באיו"ש", מערכות, גיליון 445 (חשון התשע"ג – אוקטובר 2012), עמ' 43-49.
- קובי מיכאל, "סידורי הביטחון – משחק בארבע רמות", המכון למחקרי ביטחון לאומי, מבט על מס. 519, 19 בפברואר 2014.
- אסף שרון, "אשליית המדינה האחת", מולד – המרכז להתחדשות הדמוקרטיה, 18 בפברואר 2016.
- אבישי בן ששון-גורדיס, "הימין אמר להרים ידיים", תלם, גיליון 1, 2019.
- אריק ברבינג (האריס) ואור גליק, "טרור הבודדים - השב"כ במערכת 'גודל השעה'", בין הקטבים: סוגיות עכשוויות באמנות המערכה, גיליון 22-23 (תשרי התש"ף – אוקטובר 2019), עמ' 127-147.
- מיכאל מילשטיין, "ישראל והרשות הפלסטינית נוכח משבר הקורונה: אתגרים והזדמנויות", המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), 10 באפריל 2020.

עיתונות

- רועי נחמיאס, "מלך ירדן: ללא מו"מ, סיכוי גבוה למלחמה מול"י", 17 ynet, באפריל 2010.
- אילן ברוך, "מדינה פלסטינית טובה לביטחון הישראלי", שיחה מקומית, 1 באפריל 2015.
- אבי יששכרוף, "הרשות הפלסטינית סיכלה מתחילת גל הטרור יותר ממאה פיגועים", וואלה, 26 בנובמבר 2015.
- ישי הולנדר, "יוצא לאור: ראיון ראשון עם ראש השב"כ לשעבר יורם כהן", מקור ראשון, 8 באפריל 2017.
- גילי כהן, "מאז מארס: 04% ממעצרי החשודים בטרור בגדה מבוצעים על ידי הרשות הפלסטינית", הארץ, 4 במאי 2016.
- ברק רביד, "ראש השב"כ: המציאות בגדה נפיצה ועלולה להביא להתפרצות אלימה מחודשת", הארץ, 12 ביולי 2016.
- אמיר תיבון ועמוס הראל, "הבית הלבן בוחן את תוכנית ממשל אובמה להסדרי ביטחון בגדה", הארץ, 1 ביוני 2017.
- יוסי מלמן, "הפסקת התיאום הביטחוני תפגע בישראל, אבל גם ברשות", מעריב, 13 במאי 2018.
- אמיר תיבון, "מלך ירדן: מערכת היחסים שלנו עם ישראל נמצאת בשפל של כל הזמנים", הארץ, 23 בנובמבר 2019.

מרואן אל-מועשר, "ירדן לא תהיה פלסטין", 18 ynet, בינואר 2020.
מיכאל מילשטיין, "למדינת ישראל יש את הכלים לשמר את יציבותה הביטחונית", מעריב,
10 בפברואר 2020.

